

סוגה בשני עינים

נספח הרחבות:

מקורות העשרה
והרחבה לחוברת
"בית, חינוך ומשפחה"

המקורות מתייחסים לפרקים ולסעיפי המשנה לעיל.
על מקורות אלה לא יוצגו שאלות במבחן הבגרות. הם נועדו
להרחבה והעשרה במסגרת הכיתה או בלמידה אישית.

פרק א: טובים השניים מן האחד

א.2 מציאת בן זוג

במהלך הפרק צוינו מרכיבים שונים שיש להביאם בחשבון בעת בחירת בן הזוג. הגמרא מדגישה גם את היבט הייחוס המשפחתי.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קט עמוד ב

אמר רבי אלעזר: לעולם ידבק אדם בטובים. שהרי משה שנשא בת יתרו, יצא ממנו יהונתן (שעבד עבודה זרה), אהרן שנשא בת עמינדב יצא ממנו פנחס (שנאבק בעבודה זרה)... אמר רבא: הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה. שנאמר: "וַיִּקַּח אֶהָרֹן אֶת אֶלְיָשִׁבֶע בַּת עֲמִינָדָב אַחֹת נְחֹשֶׁן לוֹ לְאִשָּׁה" (שמות ו, כג). ממשמע שנאמר: "בַּת עֲמִינָדָב" איני יודע ש "אַחֹת נְחֹשֶׁן" היא? מה תלמוד לומר "אַחֹת נְחֹשֶׁן"? מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה.

הרב שמואל אליעזר הלוי אידלש, מהרש"א, בבא בתרא דף קט עמוד ב

"שהרי משה שנשא בת יתרו". והוא שעל הרוב ימשך הזרע אחרי הטבע, ומעשה האבות כפי הקרוב. שמזה היה מיטתו של יעקב שלמה בלא פסול לפי שכבר נשתלשל הייחוס מטובים ג' דורות. ולא נאמרו דברים אלו על צד ההכרח, ובהחלט דכמה צדיקים מצינו שהיו בני רשעים, וכן בהיפך. ועוד דבני משה ודאי קרובים יותר ליתרו, והיו צדיקים. אלא שהוא כן על הרוב. כמו שהיה זה ביהונתן שהיה מיתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה נמשך גם הוא לעבוד עבודה זרה (שופטים יח, ל). ובהיפך, פנחס שהיה מבני טובים נמשך להיות בעל מעשים טובים לבטל עבודת האלילים מבית פעור (במדבר כה, א-ט).

מדוע, בעת בחירת בן הזוג, יש חשיבות למשפחה שבה אדם גדל? האם תמיד משפחה טובה היא ערובה לילדים מוצלחים, ולהפך? נמקו! כיצד, עשויה המשפחה שבה גדלנו להשפיע על הבית שנקים בעזרתה?

ב.1 אתגר הזוגיות

הרב שמשון רפאל הירש הסביר מה הצורך של האדם בבת זוג ומהי מטרת בריאתה של האישה.

הרב שמשון רפאל הירש, בראשית ב, יח

הנה האדם כבר נברא, מסביבו פרח גן עדן ביופיו, ואף על פי כן לא אמר ה' "כי טוב". אין הוא אומר: "לא טוב לאדם היותו לבדו", אלא: "לא טוב היות האדם לבדו": כל עוד האדם לבדו, עדיין העולם שרוי בלא טוב. תכלית השלמות שהארץ תשיג בזכותו, לא תושג בשלמות, כל עוד הוא לבדו. השלמת הטוב היא האשה ולא האיש. ורק משנבראה האשה הושלם הטוב לאדם וליקום כולו. וכך הורו רבותינו: אין אדם נקרא "אדם" אלא בזכות אשתו; ורק שניהם כאחד קרויים "אדם". התפקיד הוא רב מכוחו של אחד ויש צורך לחלקו לשניים.

? מה הערך המוסף של הנישואין לחייו של אדם?

ג.4 אישה פטורה ממצוות פרו ורבו

הרב יצחק עראמה, הצביע על שתי מטרות המוטלות על אישה, שאישה מגשימה בחייה.

הרב יצחק עראמה, עקדת יצחק, פרשת ויצא (שער עשרים וחמש)

והנה בשני השמות "אשה", "חוה", נתבאר שיש לאשה שתי תכליות: האחד - מה שיורה עליו שם "אִשָּׁה כִּי מְאִיִּשׁ לְקַחָהּ" וכמוהו תוכל להבין ולהשכיל בדברי שכל וחסידות, כפי שעשו האמהות וכמה צדקניות ונביאות כאשר יורה פשט פרשת אשת חיל (משלי ל"א). והשני - ענין ההולדה והיותה כלי אליה ומוטבעת אל הלידה וגידול הבנים, כאשר יורה שם "חֲוָה - אִם כָּל חַיִּי".

והנה תהיה האשה כאשר לא תלד מנועה מהתכלית הקטן ותשאר להרע או להטיב כמו האיש אשר לא יוליד, ונאמר עליהם: "וּנְתַתִּי לָהֶם בְּכִיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְנֶשֶׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת" (ישעיהו נו, ה) ...על כן חרה אף יעקב ברחל, כאשר אמרה: "הֲבָה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֶנְכִּי" (בראשית ל, א), לגעור בה ולהשכילה בזה הענין הנכבד והוא שהיא אינה מתה לפי התכלית המשותף, כאשר מנע ממנה פרי בטן, כמו שיהיה בו העניין גם כן אם לא יוליד.

? באר את הסברו של הרב יצחק עראמה את שני השמות שניתנו לאישה: חווה ואישה?

באלו אופנים יכולה אישה בזמננו להוציא אל הפועל כל אחת משתי התכליות הגלומות בשני שמות אלו?

פרק ב: יצר ויצירה

ב. יצרים ויצירתיות

ספרי במדבר צ

"וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפָּחֹתָיו" (במדבר יא, י). היה רבי נהוראי אומר: מלמד שהיו ישראל מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות. ומלמד שהיה אדם נושא את אחותו ואחות אביו ואחות אמו. ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות, היו מצטערים.

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה יח

אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש אלא מן העריות והביאות האסורות. אמרו חכמים בשעה שנצטוו ישראל על העריות בכו וקבלו מצוה זו בתרעומות ובכיה שנאמר: "בִּכְהָ לְמִשְׁפָּחֹתָיו", על עסקי משפחות. ואמרו חכמים גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן ואין אתה מוצא קהל בכל זמן וזמן שאין בהן פרוצין בעריות וביאות אסורות.

הרב עדין שטיינזלץ אבן-ישראל, "צורי ויצרי", כתנות אור, עמ' 158

(היצרים המיניים הם) כלים בעלי עוצמה אדירה, ובידו הבחירה כיצד להשתמש בכלים אלו. ניתן להמשיל את הכוחות הללו שאצורים באדם, למי שאוחז נטרו-גליצין (=סוג של חומר נפץ) בידו על מנת להכשיר קרקע לבניה. מצד אחד הוא זקוק לחומר נפץ זה ואינו יכול (להתפטר ממנו), כיוון שבכוחו ניתן לבנות בניינים גדולים, אך מצד שני זהו חומר מסוכן מאוד; מצד אחד, אני רוצה ואף צריך להחזיק בו, ומן הצד השני אני צריך לחשוש ממנו- ולכן עושים שמירות, גדרים וסייגים.

"ובחרת בחיים"

ג1. מבט נקי

הרב חיים בן עטר, אור החיים הקדוש, פירוש אור החיים, ויקרא יח, ב

הנה ידוע הוא כי כל מצוות אשר ציווה ה' לעם קודשו הם מצוות שיכול האדם לעמוד בהם ויטה עצמו אל הרצון לעשותם, זולת מצוות פרישת העריות הוא דבר שנפשו של האדם מחמדתן ואונסתו עליהן לעשות, זולת בהתעצמות

הרחקת ב' דברים מהאדם. והם: מרחק הרגש ראות העין, ומרחק בינת החושב. ואם שני אלו לא ייעשה, אין אדם שליט ברוח זו לכלותה ממנו, כי כל שלא תהיה לו הרחקת הרגש הראות בדבר, הגם שירחיק בחינת החושב לא ישלוט בעצמו לכלות ממנו הכרח החשק.

מה נדרש מאדם כדי להתמיד בפרישה מהעריות?

כיצד העיניים והמחשבות משפיעות על האדם ומדוע השפעה זו הכרחית?

הרב אלימלך בר שאול, מערכי לב, עמ' 58-61

פלוגי הצייר עבד הרבה על תמונה אחת, קלסתר-פנים של אישה צעירה. את מיטב כישורו השקיע בזה, את כל כוחו... הוא היה כולו אחוז להט יצירה... כך עברו עליו ימים רבים. והנה בא הרגע המאושר: התמונה באה לסיומה המוצלח. הצייר היה מאושר... עתה הוא משתף בשמחתו הגדולה את בני משפחתו ואת כל ידידיו ומכריו... וכאשר נתפרסם דבר התמונה בצבור הרחב, ורבים בקשו לראותה וליהנות מזיוה, הסכים הצייר להציג אותה בתערוכה השנתית של בחירי האמנים באותה מדינה... רבים רצו לרכוש תמונה זו לעצמם תמורת סכום גדול, אבל הצייר לא נענה להם. הוא לא אבה להיפרד מתמונתו. הרבה תמונות קודמות שלו מכר... אבל את תמונתו זאת לא נתרצה להוציא מרשותו בשום סכום... הוא היה נחרד לשמוע כל הצעת מכירה, כאילו הוצע לו להוציא נשמתו מנרתיקה... כי תמונה זו של הצייר היא תמונת אמו אחרי שילדה אותו. האם מתה כשהיה בנה זה ילד קטן, ולא נשאר ממנה אלא צילום אחד קטן, ועל פיו ועל פי זיכרונות-ילדותו צייר עכשיו הבן - אשר בינתיים מת עליו גם אביו - את קלסתר-פניה, אחרי שהתכוון לכך הרבה זמן ברטט-אהבה ויגון-יתמות גם יחד...

אחד מפשוטי המבקרים בתערוכה, טיפוס חייכן דל-דעת ורב-מלל נתמלא עוז ויוזמה. ניגש בצעדים בוטחים אל הצייר: אדוני הצייר ודאי נוכח לדעת כי רבה התעניינות הציבור הרחב בתמונתו החדשה, ברם האולם של התערוכה קטן וצר הוא מכדי הכיל המוני הסקרנים, וגם רבים הם האנשים שאינם רגילים לבקר בתערוכות, לכן עצתי היא כי בהסכמת אדוני האמן הנכבד יגישו ידידיו הרבים בקשה לראש העיר הזאת שיוציא רישיון מיוחד לתלות את התמונה הנפלאה

בראש מגדל-השעון המתנשא בהדר באמצע הכיכר המרכזית של העיר, וכך יוכלו רבבות תושבים ועוברי-אורח בכל יום לחזות בתמונה ולהתבשם מפלאי יופייה... אולם בטרם סיים האיש ההוא את משפטו האחרון, נכנס הצייר לתוך דבריו במין צעקת-אימים פתאומית... : האמנות... היא תמצית החוויה הפנימית, תמצית האינטימיות שלי, ואין אני רוצה להתערטל ברשות הרבים!... התמונה הזאת היא תמונת אימי, היא אימי, היא האמהות בכלל, ואוי לי אם אעשנה הפקר לכל מבט-רחוב הנמשך אך ורק למשחק-הצבעים!... תמונתי ברחוב - זה יהיה חילול גס, בגידה באמנות, רצח האינטימיות הנפשית שלי, זלזול פרוע כבוד היקר והקדוש לי --- והצייר התעלף וצנח ארצה.

ג.2 איסור קרבה (איסור נגיעה)

הרב קוק התמודד עם טענתם של אנשים הסבורים שהם אינם זקוקים לסייגים כמו איסור נגיעה, אלא יכולים להישמר בעצמם מאיסורים חמורים כמו יחסי אישות אסורים.

הראייה קוק, עין א'יה, ברכות ב, פרק תשיעי, אות רג

הרבה היו טועים לחשוב שההנהגות המוסריות של הצניעות וגדריהן, הם נחוצים רק לחסרי ההשלמה השכלית, אבל מי שגבר בשכלו למעלה עליונה אינו צריך עוד לגדרים של מוסר ושל צניעות. לימדונו חז"ל, שירדו לסוף דעת האדם וחלישותו, שלא מבטי (= שאין בעיה, הדבר ברור ש...) רוב האנשים שהשכלותיהם מעורבות בדמיונות, שהם ודאי עלולים לפול ברשת של חטאים גדולים בפרץ גדרי הצניעות... אמנם גם אותם היחידים שבחכמי לב, השרידים שאין בהשכלתם עירוב דמיון כל שהוא, גם המה עלולים הם להישחת במוסרם, בעת ירידת ושכירת הגדרים המוסריים... שמענו מזה שהגדרים המוסריים המה דברים מוכרחים לאדם באשר הוא אדם, והמבקש לפרץ אותם, הוא אות על שפלות נפשו, הרחוקה מכבוד האמת הראויה למעלת האדם האמיתית.

האדם נבדל מבעלי החיים ביכולת הבחירה החופשית הדורשת איפוק בהנאות פיזיות. כיצד ניתן להבין את דברי הרב קוק שמי שאינו מקפיד בסייגים בתחומי העריות אינו ראוי לכבוד השמור ל"מעלת האדם האמיתית"?

ג.3 איסור ייחוד

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו: נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אעפ"כ הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון, ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה? אמרו לו רבינו: ברכנו. אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו עד כאן? (=האם אין לך ברכה משמעותית מזו?) אמר להם: ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם.

? מדוע התפלאו תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי מהברכה שבירך אותם לפני מותו?

מהן הנחות היסוד הגלומות בברכתו של רבן יוחנן בן זכאי?

אלו השלכות מעשיות יכולות להיות לאמירה של רבן יוחנן, במיוחד בנוגע לאיסור ייחוד?

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פא עמוד א

הנך שבוייתא דאתאי לנהרדעא, אסקינהו לבי רב עמרם חסידא. אשקולו דרגא מקמייהו. בהדי דקא חלפה חדא מנייהו נפל נהורא באיפומא. שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא דלייא לחודיה. סליק ואזיל. כי מטא לפלגא דרגא, איפשח רמא קלא: נורא בי עמרם. אתו רבנן, אמרו ליה: כסיפתינן. אמר להו: מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי

תרגום: אותן שבויית שהגיעו לעיר נהרדעא, והובאו לביתו של רב עמרם החסיד. הזיזו את הסולם העולה לעליית הגג כדי למנוע את האפשרות להגיע

אל השבויות. כשאחת השבויות עברה מול החלון, מרוב יופיה נפל אור בבית. לקח רב עמרם לבדו את הסולם שלא היו יכולים עשרה בני אדם להזיזו יחד מרוב כובדו, והתחיל לטפס אל עליית הגג. כאשר הגיע לאמצע הדרך, עמד וצעק: "יש שריפה בביתו של עמרם". באו חכמים כדי לכבות את הדליקה, וגילו את רב עמרם עומד על סולם נאבק עם עצמו לא לטפס ולהגיע אל השבויה היפה שלמעלה. כאשר הבינו חכמים את שעשה רב עמרם, אמרו לו: "ביישת אותנו". ענה להם רב עמרם: "מוטב תתביישו ברב עמרם בעולם הזה, ולא תבושו ממנו בעולם הבא".

מה ההתמודדות שמתוארת במדרש?

מה מלמדת אותנו העובדה שרב עמרם המכונה בגמרא "חסיד" עמד בניסיון קשה שכזה?

איזה סיפור בתנ"ך מזכיר התיאור של סחיבת הסולם על ידי רב עמרם? מה באה לחדד השוואה זו?

מהו הרעיון שמבקש המדרש ללמדנו?

פרק ג: מתי להינשא

הרב פרופ' נריה גוטל סיכם את השיקולים השונים שיש להביא בחשבון בשאלת גיל הנישואין.

הרב פרופ' נריה גוטל, "גיל הנישואין: מגוון שיקולים", קוממיות, ט' באייר תשס"ז, גיליון 48
שונה היא מצות פריה ורביה מיתר מצוות שבתורה. בעוד שבכל התורה כולה אדם מתחייב בגיל י"ג לזכר ובגיל י"ב לנקבה, הרי על מצווה זו אמרו כבר התנאים (מסכת אבות ה' כ"א) "בן שמונה עשרה - ולא שלוש עשרה - לחופה". נכון הוא שהטור והמחבר כתבו (אבן העזר סימן א') כי: "המקדים לישא בן י"ג מצווה מן המובחר", אך פוק חזי מאי עמא דבר: לא י"ג וגם לא י"ח, ודאי לא י"ז של הרמב"ם (הלכות אישות ט"ו ב'), ובדרך כלל גם לא כ' ואפילו לא כ"א, וזאת למרות המלצתו של רב חסדא (מסכת קדושין דף כ"ט) על נשואין בגילאי ארבע עשרה - שש עשרה. עובדה היא כי זה עשרות ומאות בשנים שרבים

מבני ישראל, צורבים ותלמידי חכמים יראי שמים, אינם נוהגים כך, לא הם ולא בניהם. אדרבה, מן המפורסמות שבישיבות הליטאיות של מאת השנים האחרונות, איחור הנישואין היה מעשה שבשגרה. על דיון המחבר והרמ"א ביחס לכפיית מי שהגיע לעשרים ועדיין לא נישא (שולחן ערוך שם), בכלל אין על מה לדבר.

והרי זה ממש מתמיה - מה פשרה של חריגה זו מכל התורה כולה, שלא חייבוה עד גיל מאוחר, ומצאנו רבים, גדולים וטובים, שדחוו למצווה זו הרבה! ברור לחלוטין, שירדה בזה תורה לסוף דעתו ואורח חייו של אדם, ומקדמת דנא השכילה להשתית הלכה זו על בשלות פסיכולוגית ופסיכולוגית המתאימה להקמת בית בישראל, ורוב בני י"ג מעולם לא התאימו לכך. כבר החיד"א (ברכי יוסף אבן העזר א, ס"ק ז משם רבנו יונה) העיר שאותה המלצת טור ומחבר להקדים נישואין לגיל י"ג אינה תקיפה בעת הזאת: "בדורות אלו נחלשו הטבעים ונשתנו הדורות ואין להיזהר בזה להקדים ולישא בן י"ג". בדרך שונה קמעא הילך הבית יוסף עצמו, אשר ערך הבחנה בין מקומות: גיל י"ג אמור רק "בארצותיהם החמות, אבל אנו אין לנו אלא דברי המשנה - בן י"ח לחופה". בספר בירור הלכה (אבן העזר עמ' יד) הוסיף והחיל זאת לא רק על בני אלא גם על גיל נישואי הבנות: "... בזמנינו שנחלשו הטבעיים ונשתנו הדורות, אין להיזהר ולהקדים כל כך...". אמור מעתה, מאז ומעולם שאלת גיל הנישואין לא הייתה מנותקת מהקשרים רחבים של אדם, מקום וחברה ונבחנה על רקע מציאותי-עכשווי.

כך בעבר וכך גם כיום. עולמנו שונה באופן דרמטי מזה שנהג "אתמול" ובוודאי "שלשום". ההשכלה והמקצוע תופסים היום מקום אחר לגמרי מזה שהם תפסו אצל הקדמונים, וכך גם משך החיים הממוצע, גיל הנישואין האוניברסאלי ועוד. מנתונים אלה אין להתעלם, אם כי באותה מידה אין להתעלם משיקולים נוספים כגילאי פריון, דמוגרפיה ויצר לב האדם

המתח שבין השיקולים הסותרים אינו יכול להוביל להכרעה אחידה. זוהי עוד אחת מהסוגיות עליהן נכון לומר שאסור לקבוע בהן מסמרות אחידים וזהים, ו"כשם שאין פרצופיהן..." אינו דומה אורח נשים לאורח גברים, זה של בני ישיבה גבוהה לזה של חיילים ועוד. הניסיון גם מלמד - למשל - כי לנשים, מחד גיסא נישואין לפני התחלת לימודים מקצועיים אינם קלים כלל ועיקר, ומאידך גיסא המתנה עד סיומם המלא אינה רצויה. לגברים, מחד גיסא עשיית

שירות צבאי ממושך כנשוי אינה פשוטה, ומאידך גיסא המתנה עד סיום שירות צבאי ארוך במיוחד גם היא בעייתית. ועוד לא הזכרנו שאישה אינה חייבת במצות פריה ורבייה - אם כי "יש לה מצווה" (ר"ן קדושין על הרי"ף דף טז, ב), ועם זאת דרכו של עולם שעל פי רוב נשים נישאות בגיל צעיר יותר מגברים סוף דבר: מצד אחד, מנוי וגמור על הפוסקים כי לא ניתן היום לאמץ כמות שהיא, לא את המלצת הטור והמחבר ולא את המלצת רב חסדא ולהקדים ביותר. מצד שני, אימוץ נורמות פוסט-מודרניות עכשוויות הדוגלות לכתחילה בדחייה יזומה וממושכת של גיל הנישואין, ודאי אינו תואם דרכה של תורה. לכן איש איש, ואישה אישה, צריכים לחשב היטב דרכם, להיוועץ במכריהם-ידידיהם, לא להקדים יתר על המידה הנכונה עבורם, אך גם, חלילה, לא לאחר. בעיתם ובזמנם!

מהם השיקולים השונים בקביעת גיל הנישואין?

מהם הרווחים ומהן המגרעות של נישואין בגיל צעיר ושל נישואין בגיל מבוגר?

פרק ד: קידושין ונישואין

א. שידוכין

הרב שמעון בן צמח האיר את מנהגי החתונה במבט מיוחד. ראו למשל השוואתו בין מתן תורה לחתונה.

הרב שמעון בן צמח, ספר תשב"ץ קטן סימנים תסד-ה

נקוט האי כללא בידך. כל המנהגים של חתן ושל כלה אנו למדין ממתן תורה. שה' היה מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל... הר"ם ז"ל אומר כי מה שאומר החתן: "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל", לפי שמצינו בהרבה מקומות שאירס הקדוש ברוך הוא לישראל בתורה, וכל אותן אירוסין ונישואין וכתובה אנו עושים. והיכא (=והיכן) נקראת התורה אירוסין? דכתיב: "תנָּה צְנוּהָ לְנוּ מִנְּשֵׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֵת יַעֲקֹב" (דברים לג, ד). ואמרו רז"ל: אל תקרא "מוֹרְשָׁה" אלא מאורסה (ברכות נז ע"א). הרי התורה הושווה בהרבה מקומות לכלה.

לכך מתחיל החתן בה' (=באות ה'): "הרי את מקודשת" כנגד ה' חומשי תורה, וכנגד ה' דברים שנתנית טבעת מביא: לנשואין, לגיטין, לחליצה, ליבום, למיאון. ולפי שהתורה מתחלת בב', לפיכך הכתובה מתחלה בב' (=באות ב'): ביום כך וכך בשבת...

וכמו שהיו במתן תורה ז' קולות דכתיב: "הָבֹה לָהּ" בְּנִי ... קוֹל ה' עַל הַמָּיִם" (תהלים כט, א-ג), כנגדן תקנו ז' ברכות.

וכמו שיש בעשרת הדברות י"ד אזכרות (איזכור שם ה'), כך יש בשבע ברכות. וכמו שהיו נ' ימים מיציאת מצרים עד מתן תורה, כך נתן הקדוש ברוך הוא נ' שערי בינה. וכמו כן הכתובה נ' שקלים דכתיב: "כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמֹהַר הַבְּתוּלָה" (שמות כב, טז). ואמרו רבותינו ז"ל (מכילתא דר' שמעון בר יוחאי שם) זהו נ' שקלים. וכמו שהתענו בו ישראל כמו כן החתן מתענה. ובמתן תורה היו נשואין דכתיב: "אֶהְבֶּת כְּלוּלְתֶיךָ" (ירמיהו ב, ב).

עשרה פעמים נקראו ישראל כלה לפני המקום. שבע פעמים בשיר השירים, ושלוש פעמים בספרים אחרים. כנגד עשרת הדברות. וכנגדן מקבצין עשרה לברכת חתנים שנאמר: "וַיִּקַּח [=בועז] עֵשָׂרָה אָנָּשִׁים" (רות ד, ב).

וכמו שנאמר: "וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לְחֹת אֶבְנִים וַיִּתְּנֶם אֵלַי" (דברים ה, יח), כך החתן חותם ונותן הכתובה מידו. וכמו שהיו ישראל במצרים שנים עשר חדש משעה שנאמר: "וַיִּשְׁאָלָה אֶשָׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ" (שמות ג, כב), כמו כן נותנין לאשה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה בתכשיטיה.

? הרשב"ץ מרחיב מאוד בהשוואת מעמד החופה למעמד הר סיני. מהי, לדעתך, חשיבותה של השוואה זו? מה מוסיפה השוואה זו לתפיסתך את קשר הנישואין?

ב. אירוסין ונישואין

1.1 תקופת האירוסין-קידושין

הראי"ה קוק הסביר את המעלה הייחודית של מצב האירוסין:

הראי"ה קוק, עולת ראי"ה חלק א, עמוד לה

'וארשתך לי לעולם'. אף על פי שהנישואים הם יותר נערכים בדבקות

מהארוסין, מכל מקום יש מעלה בארוסין, שהם מביעים את היסוד החוקי האצילי שבדבקות האלהית, שמתוך מעלתו אין בו התפסה לחקוי חמרי כלל. ודוקא החוק העליון הזה הוא שאיננו מקבל שום שינוי, כי איננו תלוי בשום יחש, העלול להשתנות, כי אם הוא עומד בעצם צביון החוק, שאי אפשר כלל לצייר אופן אחר. וזאת הדבקות השכלית, הבאה מצד ההכרה שבהתגלותה פעם אחת בעצם בהירותה, איננה עלולה לקבל שום שינוי כלל, ונמצא שהיא קימת לעולם. 'וארשתיך לי לעולם'.

הרב סולובייצ'יק התייחס למשמעות ההבדל בין תקופת האירוסין לתקופת הנישואין.

הרב יוסף זב סולובייצ'יק, דברי הגות והערכה, עמ' 71-73

אירוסין ונישואין שני שלבים הם בתהליך חלות האישות. מבליטים הם שתי צורות נפרדות של הקשר העתיק הנוצר בין איש לאשה. יש הבדל בין שני שלבי הריאליזציה (=ההתאמה למציאות) של התקשרות האישות. אירוסין מושתתים על קניין (כסף, שטר וכו'),... האישות במצב זה מתמצית בעיקרה באיסור האשה על כל העולם, והשליטה שבה מרובה על החיוב. עדיין היא אסורה על בעלה מדברי סופרים. ארוס וארוסה שתי חטיבות אקסיסטנציאליות (=קיומיות). תחומי קיומם מסוייגים הם עדיין, תחום תחום ביחודו המיטאפיסי (=המופשט). האיש בהתבדלותו והאשה בהתבדלותה. הגבול המפריד בין שני קיומים לא נמחה. היא גרה בבית אביה, והוא גר בביתו. הייעודים שונים הם ומבליטים סימני היכר תוכניים מהותיים משלהם. במשמעות פסיכית חוויתית עדין זרים הם. הזיקה היא חיצונית, צורנית. ההטעמה הורכבה על הצד ההלכי טכני.

בנישואין אופק האישות מתרחב ומתעמק. הריאליזציה של הנישואין באה ע"י חופה. ... מהו מהותו של ייחוד חופה? הארוס והארוסה כורכים את חייהם בקיום אחיד. גורליהם מתמזגים, ייעודיהם מתלכדים, ומן הייחוד נולדת היחדות האמיתית. יש בייחוד חופה מן הסמליות של שיתוף נסיונות, הרפתקאות ואתגרים של כריתת ברית מיטאפיסית, אקסיסטנציאלית. הבעל והאשה הנשואים, כל אחד בוחן לבב משנהו, מרגיש את חוויותיו ויודע את הלך רוחו. איחוד הלבבות הדופקים בריתמוס (=בקצב) אחיד, הנפעמים ומפעמים הדדית, התפילות והתחנונים המיתמרים ועולים מעל כאחד, הרציות המקבילות, הרגשות הנובעים מאפיק אחד מנשלים את האחרות הפרסונאלית (האישיותית) של שני היחידים הזרים שנתקשרו בקשר אמיץ ותוכני ואמיץ. ...תכלית הנישואין בניגוד

לאירוסין, היא לקרב שני יחידים, להסיט מהם את המפריד והסותר, ולהבליט את המאחד והמשותף, ולהקנות להם צמידות שורשית.

אלו רבדים של קשר עשויים להיווצר בין אישה ובין איש?

מהי החשיבות לכך שהקשר נוצר בשני שלבים?

”וְאִרְשָׁתֶּיךָ לִי לְעוֹלָם” (הושע ב, כא), כיצד אפשר להתארס לעולם?

2.2 ברכת האירוסין

ברכת האירוסין ייחודית בכך שמברכים גם על מה שאסור ולא רק על מה שמותר.

הרב שלמה בן אדרת, חידושי הרשב"א מסכת כתובות דף ז עמוד ב

ומה שאין מברכין "אשר קדשנו במצותיו וצונו על הקדושין", לפי שאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה, וזו אינה נגמרת אלא בחופה...

ואם תאמר, מכל מקום היכן מצינו ברכה כזו שנברך על האיסור, וכי מברכין "אשר אסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט"? ועוד מה ענין עריות לכאן? ועוד מה ענין חופה לכאן שהרי חופה אין כאן אלא קדושין? ויש לומר דלפי שהקדושין דבר תורה הוצרך לברך עליהם כדרך שמברכין על המצות עובר לעשייתה, ואי אפשר לברך עליהם "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על הקדושין", לפי שאין עשייה זו גמר מצותה עד שעת כניסתה לחופה, ואין החופה נעשית עכשיו, הוצרכו לברך "אשר קדשנו בקדושת קדושין ואסר לנו את העריות" שאין קדושין תופסין בהן, והתיר לנו את האחרות שהקידושין תופסין בהן, וכמי שמקדש על קדושתן של ישראל. ואם מברך "מקדש ישראל על ידי קידושין" כסבורין השומעים שהקידושין מתירים לגמרי קודם כניסה לחופה, לפיכך הוצרכו להזכיר "ואסר לנו את הארוסות", לומר שעדיין הארוסות אסורות עד כניסה לחופה של אחר קידושין. ומה שאינו אומר "והתיר לנו הנשואות ע"י קידושין וחופה", דאף על פי שקדמו הקידושין לחופה הכי קאמרי (=כך אומרים) "אסר לנו הארוסות" עד שתנשאנה בחופה אחר הקידושין, ואי נמי (=אם גם) פירוש הוא ל"נשואות", כלומר התיר לנו הנשואות שעל ידי חופה.

מהו ה"איסור" שעליו מברכים בברכת האירוסין? מדוע יש לציין איסור

זה במהלך הברכה?

ג. האישה נקנית

הרב שמואל בורנשטיין, בעל השם משמואל, התייחס למינוח שהמסנה נוקטת בתחילת מסכת קידושין: "האשה נקנית".

הרב שמואל בורנשטיין, שם משמואל, מועדים עמ' רלו-רלז (שמיני עצרת שנת תרע"ח)

ונראה דהנה בש"ס (ריש קידושין) דקידושי אשה דבכסף ילפינן קיחה קיחה משדה עפרון. כתיב הכא: "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה" (דברים כג, יג), וכתוב התם: "נָתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי" (בראשית כג, יג), וקיחה איקרי (=נקראת) קנין, דכתיב: "הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם" (בראשית כה, י). אי נמי (=עוד גם): "שְׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ" (ירמיהו לב, מד). ויש להבין למה כתיב בקרא הלשון "כִּי יִקַּח" עד שתצטרך ללמד בגזרה שוה שפירושו קנין בכסף, לכתוב להדיא (=במפורש) כי יקנה איש אשה, וכמו שבאמת נקראת קנין כספו כברש"י (ויקרא כג, יא), ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו...

ונראה לפרש דהנה ידוע שכל דבר הבא מזה לזה הוא אמצעי ומחבר את שניהם, בין שבא במתנה או במכירה. אך יש הפרש בין מתנה למכירה בענין ההתחברות, שמכירה אינה עושה התחברות בין המוכר ללוקח אלא ברגע המכירה, ואח"כ זה הולך לו עם החפץ למזרח וזה עם המעות למערב, ואין להם דבר זה לזה, ואפילו ברגע המכירה החיבור הוא חלש, דיכול להיות שאין מכירין זה את זה כלל, וזה אינו נותן את עיניו אלא בחפץ וזה רק במעות. ועוד אמרו ז"ל ("ב"ב נ"ד ע"ב) נכרי מכי מטו זוזי לידיה אסתלק ליה, ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה. (=גוי משהכסף הגיע לידו הסתיים הקנין, ישראל לא קנה עד שיהיה לו שטר). אך מתנה אי לאו דעביד ליה נייחא נפשא, לא הוה יחיב ליה (=אם לא היה עושה לו נחת רוח, לא היה נותן לו). וגם אחר קבלת המתנה הוא מחזיק לו טובה, א"כ החיבור שבין הנותן והמקבל חשוב חיבור גמור באמצעות המתנה...

והנה קידושי אשה בכסף שנתבקש שיעשה החיבור בינו לבינה, שהרי אינו קונה כלום, ואינו זוכה בכל הדברים אלא מן הנישואין ולא מן הארוסין ואין כאן אלא חיבור שאגידיא ביה (=שנקשרת בו) ונאסרת אכולי עלמא (=על כל העולם), אין זה ענין כלל לכל הקניינים שקונין בכסף, שנכנס החפץ ליד הקונה תמורת הכסף. אבל קידושין אין כאן דבר שיזכה בו תמורת הכסף, ואינו אלא חיבור בעלמא, ועל כן הוצרך לימוד מיוחד בכסף מנלן...

ומעתה מיושב מה שלא כתיב בתורה כי יקנה איש אשה, שא"כ היה במשמע שהוא קונה דבר מה וזוכה בה, ואין הדבר כן אלא חיבור לבד שמתחבר אליה, וזהו כי יקח ולא כי תקח, שהרי הנותן מתחבר למקבל ולא המקבל לנותן.

? כיצד מסביר השם משמואל את המשמעות של "קניין הקידושין"?

ה. עדי הקידושין

תלמוד בבלי, כתובות, דף ג עמוד א

כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש [=כל המקדש, על דעת חכמים הוא מקדש].

תוספות שם ד"ה אדעתא

...לכן אומרים בשעת קידושין "כדת משה וישראל".

? מנין נובעת הדרישה לומר "כדת משה וישראל"?

ז. 2 ברכות הנישואין

הרב ישראל סמט, "החופה - מגלות לגאולה", צהר, כ (תשס"ה), עמ' 43-50

יש שנהגו שקודם שבירת הכוס החתן אומר את לשונה הנרגשת של שבועת בן הגלות המופיעה בספר תהלים (קלז, ה-ו): "אִם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַק לְשׁוֹנֵי לְחֻצֵי אֵם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ אֵם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֹתִי". שבועה זו מופיעה כהמשך דברי בני הגלות, המסרבים לבקשת שוביהם לשיר להם משירי ציון... שבועת בני הגלות התפרשה אפוא לא כהטלת איסור על השמחה, אלא כקביעת הצורך לזכור את ירושלים גם בעת שמחה... גם כשהאומה שרויה בגלות, או כשעדיין לא הושלמה גאולתה, בחופה אנו חווים את המשך התהליך - את ההתקדמות וההגעה לגאולה השלמה... החתונה נתפסת כחריגה מהגלות. במעמד החופה אנו מזכירים את החורבן בצורות שונות. אך הדבר לא בא רק כדי לעורר צער, אלא כדי לעורר כיסופי גאולה. הזכרת צערה של ירושלים בחופה הוא בבחינת "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל ע"ב). אולם משמעות הביטוי "זוכה ורואה בשמחתה" בחתונה, אינו רק הבטחה לעתיד. החתונה עצמה נתפסת כ"גאולה" בזעיר אנפין. שמחת החתונה היא מעין שמחת הגאולה שלעתיד, כך שהשמח בחתונה זוכה לראות בשמחתה של ירושלים בחתונה עצמה.

ז. 3 סדר החופה

לעתים, מעמד החופה נתפס כטקס, כאירוע, כהפקה. הרב סולובייצ'יק מבהיר שכמו מעמדים אחרים, החופה אינה טקס חיצוני, אלא קיום חובה הלכתית ומעשה מצווה.

הרב יוסף זב סולובייצ'יק, דברי השקפה, עמ' 64-65

ברור הדבר שהיהדות שמה לב לעניין הרגש, השמחה, ההתלהבות ושאר התכונות הרגשיות. אולם אנו היהודים ידענו מאז ומתמיד שבלי דעת תורה אין היהודי מסוגל לחוות כדרוש את החוויה הדתית ולהבין היטב את יופיה ותפארתה של עבודת השם. ומשום כך הבינונו, כי לא זו בלבד שהדעת התורנית היא הגורמת למעשה הדתי, אלא שהיא גם מקור נאמן שממנו אפשר לשאוב אושר דתי. היהדות אינה יכולה לספק במלואם את כיסופיה של הנשמה היהודית לריבוננו של עולם, לתת גאולת נפש ועמקות דתית רגשית ליהודי שנפשו צמאה לא-ל חי - בלי שכל הדברים האלה ייעשו בד בבד ובתיאום מלא עם ידיעת התורה - עם ההלכה... בדת משה וישראל ישנם מעט מאד טקסים, ולפי השקפתנו - כל מעשה דתי שאיננו מבוסס על ההלכה הרי הוא דל בתוכנו.

יתירה מזו: כל פעולה ביהדות מוסדרת בדרך של הגיון ושיטה. הצד האינטלקטואלי שבפעולתנו הדתית עולה במשקלו לא פעם על הצד הרגשי; כל פרט ותנועה במעשינו הדתיים מוגדרים באופן שיטתי...

בהלכה משתקפים כל יסודות היהדות, ומי שמדבר על נושא של מחשבת ישראל בלי לדעת תחילה את יסודות ההלכה, הרי הוא דומה למי שמדבר על הפילוסופיה של הטבע בלי שיידע תחילה את יסודות המדע המתמטי. זה ממש אותו הדבר.

קורא אני הרבה ספרים ומאמרים, ליקוטי חומר ומאספים שמדברים על השבת, הכשרות, טהרת המשפחה וכדומה, ולא פעם אני ממש בוש ונכלם - "הַזֵּאת נִנְעָמִי?" הזוהי הדרך להסברת השקפת היהדות על ידי תיאורים שטחיים ונמלצים של כמה טקסים רגשיים, המצויים אמנם בקיום המצוות, אולם אינם יסודות ועיקרים?

מה מחדש הרב סולובייצ'יק על מהותם של טקסים ביהדות?

כיצד מיושם חידושו של הרב סולובייצ'יק בלימוד על מעמד הקידושין והנישואין?

פרק ה: מחויבויות שבין איש לאשתו

א. המחויבויות הממוניות

שופט בית המשפט העליון, בן ציון שרשבסקי, מתייחס למטרותם של דיני הנישואין בתחום הכלכלי.

בן ציון שרשבסקי, דיני משפחה, עמ' 111-112

על ידי הנישואין נוצרת בין הבעל והאישה אחדות המשנה באופן קיצוני את חייהם ומשפיעה אף על חיי אנשים נוספים. לכן מחובתם לעשות הכל, כדי שאחדות זו תעלה יפה וששום הפרעה לא תכשיל אותה. אין מטרת דיני הנישואין לחזק את מעמדו של הבעל או את מעמדה של האישה, אלא לחזק את הבית היהודי על ידי יצירת הרמוניה בין שניהם. נוסף לחיובים האישיים המוטלים על בני הזוג עקב הנישואין, חיובים שאינם ניתנים לקביעה מפורטת, הנישואין יוצרים חיובים המוגדרים בהלכה והמביאים לידי יצירת יחסים משפטיים בין בני הזוג בענייני ממונות; יחסים אלה מבוססים בעיקר על המוסד המשפטי של הכתובה.

הצד החלש יותר מבחינה ממונית בנישואין היה האישה. שלא זכתה למעמד מקצועי ולא קיבלה תמורה כספית עבור העבודות שעשתה בבית. לכן הבעל הוא המקבל על עצמו התחייבויות ממוניות כלפי האישה. הכתובה היא מסמך המעיד על התחייבויות אלה, התחייבויות שהוא חייב לקיים כל עוד הנישואין קיימים, והן המוטלות עליו (או על יורשיו) גם במקרה של גירושין או מוות.

אלו מחויבויות יש לאיש כלפי אשתו ולאישה כלפי בעלה?

במה יכולה להשפיע צורת החיים המודרנית על מחויבויות בני הזוג לבית?

ד. הכתובה - מטרה ומבנה

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עין איה, שבת פרק א אות עה

"שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה" (בבלי שבת יד ע"ב)

...הנטייה הנראית בהנהגה האלהית להשתמש לטובה תכליתית גם עם תכונות היותר שפלות, היא עודדה את לב שמעון בן שטח להשתמש בכח פחות ונקלה

לתכלית נעלה ונשגבה. אין לנו באנושיות דבר נקדש וראוי להיות מרומם כקדושת קשר ברית הנישואין, על כן התורה השלמה רצתה להדריכנו שלא ע"י כפיה ואונס יבנה בית ישראל, כי אם ההכרה הפנימית הנכנסת בנפשות קדושות להכיר מה גדולה ונערכה היא הברית הקדושה של הנישואין, "כִּי ה' הֵעִיד בְּיָדָּךְ וּבְיַד אֶשֶׁת נְעוּרֶיךָ" (מלאכי ב, יד), על כן התירה תורה הגירושין. אמנם כאשר נתמעטו הכוחות המוסריים, וקשר הקדושה של ברית הנישואין התרופף, הנה ראה שמעון בן שטח שראוי להשתמש להעיר את קדושת הנישואין ולחזק מוסרותיה "שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה", ע"י השימוש בכח גרוע, בכח הקמצנות וחשבון חסכון של כסף, ותיקן כתובה לאשה. אמנם כך היא המידה הנלמדת ממידותיו של הקב"ה שלא לבזז לכל דבר, ושלא להקטין כל כח היותר שפל, ומכל שכן שלא לחפץ באיבודו כי אם לצפות לזמן אשר יוכל להשתמש לדבר נשגב ונעלה. וזה כבר חקק השם יתברך שאחר כך כאשר ע"י הכח הפחות יעשה הדבר הנשגב, ילך הדבר הנשגב בנתיבה הראויה לו. קשר הנישואין שאמנם בהמון נתחזק ע"י האמצעי המגושם הזה של קימוץ כסף הכתובה, מ"מ פועל הוא אח"כ להרשים יפה את תפארת הקדושה הראויה לו כפי מדתו. על כן לא להרס ולבלע ראוי שתהיה המגמה של החפץ בתיקון עצמו בפרט ובתיקון עולם בכלל, בסדרי החיים המלאים להם מומין וחסרונות רבים, כי אם לא להיות מהיר במעשה התיקונים, כי בבקשת התיקון המהיר אין דרך כי אם לבלע ולאבד הדרכים הישנים, לאבד הטוב עם הרע, אמנם הדרך הזאת נמצאת היא במקום שאין צד יותר נאות אבל חלילה שתהיה דרך כבושה...

? כיצד הסביר הראי"ה קוק את הטעם: "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה"?
האם זו מטרה חיובית או שלילית?

לאחר לימוד דברי הראי"ה קוק, הסבירו שוב מדוע תיקן שמעון בן שטח כתובה לאישה.

את הממד הרעיוני של השותפות שבין האיש והאישה הסביר הרב אבישי שרייבר:

הרב אבישי שרייבר, "מלאכות שהאשה עושה לבעלה", שני המאורות: השוויון במשפחה ממבט יהודי חדש, עמ' 164

מקורות אחרים בגמרא מצביעים על כך שמלאכות הבית אינן דבר טכני בלבד; שמור להן תפקיד רב חשיבות בבניין הקשר המשפחתי:

”אשכחיה רבי יוסי לאליהו. אמר ליה: כתיב: ”אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר” (בראשית ב, יח). במה אשה עוזרתו לאדם? אמר לו: אדם מביא חיטין, חיטין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו?” (יבמות סג ע”א)

נראה ששאלתו של ר' יוסי נובעת מן המקום של הגבר המרגיש שהוא הדואג לכל עניני הבית עד שאינו מבין מה תפקידה של האשה. הרי הגבר הוא המביא את החיטה לאכול ואת הפשתן ללבוש.

בתשובת אליהו לר' יוסי ישנם שני רבדים. ברובד הפשוט התשובה היא שהאשה עוזרת לאיש להגיע בסופו של דבר אל הלחם ואל הבגדים שכן גם תחומי העבודה הנחשבים באופן מובהק כגבריים אינם מגיעים לכלל מיצוי ללא אותן פעולות הנחשבות נשיות יותר. ברובד העמוק יותר מוגדר פה תפקיד האשה כ”מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו”. האשה הופכת את החיטה ואת הפשתן הטבעיים והפראיים ללחם ולבגד הביתיים והחמים. הגבר מביא מחוץ לבית את הפשתן ואת החיטים אבל הוא לא מכיר את הדרך להפוך אותם לאוכל ולבגדים - דבר הנעשה על ידי האשה. תפקידה של האשה אפוא רחב בהרבה מטחינת החיטה ומהכנת הלחם. האשה מעניקה לגבר מקום שיהיה לו לבית. עצם התיאור הזה של מלאכות הבית הטכניות כמאירות עיניו של אדם משקף את העובדה שבמלאכות אלה טמון דבר-מה משמעותי הרבה יותר: הבית עצמו נוצר בכך שהחיטה הופכת ללחם. תפקיד האשה, אפוא, הוא לא רק מלאכות הבית במובן המעשי אלא יצירת הביתיות במובן הנפשי.

כך אומר ר' יוסי עצמו במקום אחר: ”אמר רבי יוסי: מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שְׂדֵי” (שבת קיח ע”ב). ר' יוסי קורא שם לדברים ומגדירם על פי משמעותם הפנימית. הוא קורא לשורו שדה שכן הוא מבין שבעבודת השור תלוי היכול ולכן השור הוא בעצם השדה. על פי אותה דרך קורא ר' יוסי לאשתו בית, שכן הוא מבין שהעובדה שיש לו מקום בעולם נובעת מאשתו. האשה נותנת לגבר את המקום שממנו הוא יוצא ושאליו הוא חוזר. המקום הנשי הוא המקום המכיל את העשייה, מעבד אותה והופך אותה לנוכחות בעלת משמעות. ...הגדרת מילוי מלאכות הבית כתפקיד בעל משמעות רגשית של קבלה והכלה מסבירה את הקשר של תפקיד זה לאשה. היסוד הנשי מוגדר על ידי פסיכולוגים שונים כ-being (להיות) לעומת היסוד הגברי המוגדר כ-doing (לעשות). דמותה של ”האשה-בית” כפי שהיא עולה מתוך המשנה, מתאימה לתכונות הנשיות. מלאכות הבית שהאשה עושה אינן מקבילות אפוא למלאכות הבעל מחוץ לבית. במלאכות האשה יוצרת, מהווה את הבית, את כלי הקיבול שלתוכו יכול גם הבעל להיכנס.

פרק ו: בניית הבית

א. אהבה וכבוד

גילוי הערכה ועין טובה על בן הזוג יכולים לשמור על שלמות קשר הנישואין גם בזמנים של קושי בזוגיות.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סג עמוד א

רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו. כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. אמר ליה רב: והא קא מצערא ליה למר? אמר לו דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא.

[תרגום: ר' חייא היתה מצערת אותו אשתו. כאשר היה מוצא דבר (טוב) היה צורך אותו בסודרו ומביא לה. אמר לו רב: "והרי היא מצערת את אדוני!" אמר לו (ר' חייא): "דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא!"]

? מדוע רוחש רבי חייא הכרת טובה לאשתו, למרות יחסה הגרוע אליו?
כיצד ניתן להבין את דברי רבי חייא: "דיינו שמגדלות..."

הרב יוסף חיים, בעל ה"בן איש חי" מבאר את משמעות הסיפור.

הרב יוסף חיים, בן איש חי, ספר בן יהודה, יבמות שם

הא דצייר לה בסודריה, ולא במטפחת או בבגד אחר, להראות לה חיבה כי הסודר מיוחד לחכמים ללובשו לכבוד התורה, וכי לכן נקרא סודרא דרבנן, וכן בגמרא (שבת עז ע"ב) אמרו מהי סודרא? סוד ה' ליראיו. והראה לה בזה שהיא חולקת עימו בעסק התורה, ולכן הסודר שמיוחד לעמלי תורה, עושה בו תשמיש לצורכה.

? מה לומד הבן איש חי מהסיפור על הדרך להתגבר על קשיים בחיים הזוגיים?

הרב יצחק גינזבורג הציע פרשנות חסידית על מאמר הגמרא "זכו - שכינה ביניהם".

הרב יצחק גינזבורג עדינות וזיכוך בתוך: והיו לאחד - עלון אינטרנטי בנושאי זוגיות

את סוד זיכוך ועידון המציאות - זיכוך המדות והרגשות הנובעים מישות האדם, עידון היחס לזולת וחשיפת האלקות בתוך הענינים הגשמיים - לומד האדם רק בנישואיו. תחת החופה על בני הזוג (ובעיקר על החתן) להבין שעשית ביתם לבית דירה לקב"ה תלויה בעבודת זיכוך ועידון תמידיות. בדרך כלל לומד האיש את הדבר מהאשה, משום שהיא בטבעה עוסקת ב"מציאות", ובעדינותה הטבעית מסוגלת לזכך את ה"מציאות". כשמזדככים בני הזוג ומזככים את כל עניני ביתם, הוא נעשה "דירה בתחתונים" לקב"ה - "זכו - שכינה ביניהם".

? באר את הסברו של הרב גינזבורג את הביטוי "זכו"?
איך יכול אדם להגיע לזיכוך הזה בפועל?

פרשנות מפעימה לאמרה "זכו - שכינה ביניהם" מצויה בסיפור הבא.

התורה המשמחת, מסכת חיינו המופלאה של הרב שלמה זלמן אוירבך (עורכים): הרב יוסף ורות אליהו) עמ' 45

הרב אוירבך הוקיר מאוד את אשת-בריתו ואף שלא בפניה נהג כך: פעם עמד להיכנס לביתו, כשהוא מלווה בבן לוויה. ראה הלה, שר' שלמה-זלמן מסדר את בגדיו היטב, הבין שאדם נכבד מחכה לרב בביתו, ושאל אם נוכחותו לא תפריע לפגישה הקרובה. ענה ר' שלמה-זלמן שאיש אינו ממתין לו, והסביר את פשר הטבת בגדיו: "הלוא אמרו, שאיש ואשה שזכו, שכינה ביניהן (סוטה יז ע"א), מתכונן אני איפוא להיכנס אל השכינה, ולכן הכנתי עצמי לקראתה...". רבי ישראל בן שבתאי מקוז'ניץ, בעל העבודת ישראל, דורש את אמרת חז"ל: "אשה כשרה עושה רצון בעלה".

עבודת ישראל דרוש לפסח

זהו נקרא איזה אשה כשירה כל שהיא עושה רצון בעלה, דהיינו שהיא מולדת (=מולידה) רצון בבעלה כנ"ל.

? כיצד מסביר בעל עבודת ישראל את הביטוי "עושה רצון בעלה"?
איך יכולים החיים הזוגיים המשותפים לפתח ולרומם את הרצונות של כל אחד מבני הזוג?

ב. שלום בית

השלום בבית מקרין גם החוצה ומשמש נדבך משמעותי בבניין עם ישראל.

אבות דרבי נתן פרק כח

רבי שמעון בן גמליאל אומר: כל המשים שלום בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו משים שלום בישראל על כל אחד ואחד. וכל המטיל קנאה ותחרות בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו מטיל קנאה ותחרות בישראל.

הדברים הבאים הם קווים כלליים לדרך שבה ניתן להשכין בבית קשר של שלום והקשבה.

נעמי וולפסון, מה הקשר? - ל"ב תובנות לאהבה אמיתית עמ' 217

באופן מפתיע, מריבות רבות בין בני זוג אינן נובעות מפערים מהותיים ביניהם. היה מקום לחשוב שרוב הוויכוחים יהיו סביב שאלות מהותיות הנובעות מפערי השקפה, מתפיסות עולם שונות, ומשאלות נוספות העומדות ברומו של עולם. אך בפועל זוגות רבים מתווכחים על ה"פכים קטנים" של החיים. על הפירושים שנשארו על השיש, על הפטרוזיליה החסרה בסל הקניות, על החלון הפתוח (או הסגור), על העיתון שנשאר בסלון, או על שיחות הטלפון שלא נגמרות...

ומדוע?

כל אחד מבני הזוג מגיע לנישואין עם "ערכת ציפיות" משלו. כל אחד מבני הזוג מצפה שהזולת יעניק לו את כל מה שחסר לו ויממש את כל משאלותיו. לכאורה, המריבות פורצות כשהציפיות מנוגדות. למשל, כשהאיש אוהב סדר, והאישה זורמת עם בלגאן. כשהאיש רוצה אורחים כל שבת, והאישה משתוקקת למנוחה ולאינטימיות משפחתית.

אבל מתברר בעצם שלשני בני הזוג אותה ציפייה. כל אחד מהם מצפה שכן הזוג יתחשב בו וב"שיגעונות" שלו. כל אחד מצפה מזולתו שיעשה עבורו מה שרצוי לו ומה שמתאים לו! קשר כזה מכונה בתורת החסידות קשר של "אחור באחור", זהו קשר שבו כל אחד מבני הזוג רואה רק את עצמו ואת רצונותיו. במצב זה, רואים רק את הצד האחורי של בן הזוג, את הצד הזהה לכל אדם.

ואילו הצד המייחד את בן הזוג, המגלה את פנימיותו, (עם כל מעלותיו וחסרונותיו) צד זה אינו נראה כלל. הצד הזה מתגלה רק בקשר של "פנים בפנים". כאשר כל אחד מתבונן בפניו של זולתו ומגלה את פנימיותו. במצב

כזה כל אחד יוצא מהקונכייה של עצמו, ומגלה את התווים הייחודיים לכן זוג. זהו השורש וזהו היסוד לבניית קשר אוהב, נכון ואמיתי. כאן טמונה "ציפור הנפש" של המסע מרתק, מסע הנישואין.

על גבי ארון הקודש בבית המקדש ניצבים שני כרובים מזהב, ופניהם פני ילד וילדה המביטים זה בזה. עליהם נאמר: "וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו". בתלמוד מקבילים את מצב הכרובים לקשר בין ה' ובין עם ישראל. כשהכרובים פונים איש אל אחיו, מתגלה אהבת ה' אל עמו, ואהבה זו נמשלת לאהבה הנרקמת בין איש לאשתו. הכרובים הפונים זה אל זה הם שיקוף וראי של קשר האהבה בין איש לאשתו.

מכאן אנו למדים שחיזוק קשר הברית בין איש לאשתו הוא גם צעד באחדות העם בבנין המקדש ובהחזרת הכרובים למקומם הבסיס לחיי נישואין איתנים ומאושרים מותנה בעמדתו של כל אחד מבני הזוג. לאן פניו מופנות? האם אל בן הזוג או כלפי עצמו? האם הוא קשוב לכן זוג ולצרכיו, רצונותיו ושיאפיותו, או שהוא מצפה מבן הזוג למלא רק את משאלותיו שלו? האם קיים בו רצון להעניק מעצמו ומאהבתו? האם הוא מוכן לפתח רגישות ואכפתיות כלפי בן הזוג שרצונותיו וציפיותיו כה שונים משלו?

אם בני הזוג יכולים לענות בחיוב לשאלות הללו מובטח להם שידעו לבנות את חיי הנישואין שלהם על אדני השמחה והאהבה. הנישואין אינם מראה כדי לראות את עצמי, אלא האור המתגלה דרך ראיית האחר.

מה ניתן ללמוד מהדימוי של הכרובים ש"פְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו" על מה שראוי להיות בקשר הזוגי?

מה, לדעתך, יוצר את הפער בין החלומות שלפני הנישואין לבין הוויכוחים על הדברים הקטנים. כיצד ניתן לגשר בין החלומות לבין הוויכוחים?

ג. תקשורת

הרב שלמה אבינר מסביר את מקומו של הכלל ההלכתי "עניי עירך קודמים" בהקשר לחיי הנישואין.

קדימות לאהבת האישה:

מצוות האהבה לאשתו קודמת לכל אדם אחר מישראל. יש לנו רצון לאהוב ולהיטיב לכל ישראל ולכל העולם כולו, אבל הכלל ההלכתי הוא: "עניי עריך קודמים לעניי עיר אחרת". כלומר, העניים הגרים בעריך קודמים למתן צדקה לעניי עיר אחרת. וכן "הקרוב קרוב - קודם" (שו"ע יו"ד רנא, ג). קרובי משפחתך קודמים לאחרים. ומכאן: בן הזוג שהוא הקרוב מכל - הוא הקודם לכל.

לפעמים יותר מלהיב ומעניין לעשות חסד לרחוקים, אבל אין זו האמת. צריך קודם כל לעשות חסד עם קרובים, ואם נותר זמן, כוח וכסף, אפשר לעשות חסד גם לרחוקים. יש כאלה שדואגים לכל העולם, ואינם דואגים לבן זוגם. אין הם מבינים שבשלב ראשון בן הזוג צריך להיות כל עולמם. משום מה, יש הנוטים לראות גמילות חסד לבן הזוג כאגואיזם בשניים. אין זה נכון. קודם כל צריך לאהוב ולדאוג לצורכי בן הזוג, ורק אחר כך להרחיב את הדאגה ואת האהבה למעגלים נוספים: להורים, למשפחה, לקהילה, לאומה, לאנושות ולבעלי חיים.

דוגמה לעיוות כזה מובאת בדברי חז"ל, שאישה עינה צרה באורחים (בבא מציעא פז ע"א). ההסבר הפשוט הוא שהבעל מזמין אורחים ברוחב לב, בעוד האישה צריכה לטרוח סביבם, להכין אוכל, לשטוף כלים וכדומה, ויש בלבה תרעומת על דרך זו. אבל המהר"ל מסביר את הדברים ביתר עמקות (חידושי אגדות שם): עינה של אישה צרה באורחים מפני שהיא מקנאה בהם. כי הבעל מתייחס יפה לאורחים ומחייך אליהם, בעוד שכלפי אשתו הוא אדיש. זה כואב לה, והיא צודקת בקנאתה: מדוע מתייחס בעלה בחיבה לאורח שאינו חייב לו מאומה, ואילו כלפיה, שהיא אשתו, אינו מגלה לפחות אותו יחס? ייתכן גם מצב הפוך: האישה מתייחסת נפלא לאורחים, ואילו כלפי בעלה היא מגלה זלזול או קיפאון, והריהו מרגיש דחוי ובזוי. זוהי דוגמה להיפוך סדרי הקדימויות. יש לזכור שאהבת בן הזוג קודמת לכולם.

מהו הכלל ההלכתי שממנו ניתן ללמוד על הקדימות של בן או בת הזוג בהשוואה לאנשים אחרים?

מדוע נוטים לעתים לזלזל במצוות של בין אדם לחברו דווקא בתוך הבית?
מהו סדר העדיפות כשרוצים להעניק גם לאנשים שאינם בני הבית?

פרק ז: מצוות עונה

א. מצוות עונה - חיי אישות בין בני זוג

השאלה האם ראוי לדבר וללמוד על עניינים אינטימיים וצנועים כמו היחסים שבין איש לאשתו היא שעומדת במוקד הדיון במסכת ברכות.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טב עמוד א

רב כהנא על, גנא תותיה פורייה דרב. שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו, אמר ליה: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא! אמר לו: כהנא, הכא את? פוק, דלאו ארח ארעא. אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך.

תרגום: רב כהנא נכנס ושכב מתחת מיטתו של רב. שמע שהיה רב מדבר ומשחק ומקיים יחסי אישות עם אשתו. אמר רב כהנא לרב: דומה פיו של רב כאילו לא טעם תבשיל מימיו. אמר לו רב: כהנא, אתה כאן? צא, זו לא דרך ארץ. אמר לו רב כהנא: תורה היא וללמוד אני צריך.

? מה הוויכוח בין רב לרב כהנא? מי, לפי דעתך, צודק בוויכוח?

מה הכוונה במשפט שיחסי אישות הם תורה שצריך ללמוד?

הרב יצחק אייזיק שר, קדושת ישראל, עמ' 20

ויש לדקדק בלשון "רעים האהובים" שלא נאמר רעים האהובים? אלא יש להשכיל הכוונה שהזכות היא על רעים אלו, לא על מה שהוא אוהב, אלא על ההשתדלות להיות אוהב אחד מהשני. וכל אחד מהזוג מוותר על רצונו ומתאמץ לעשות רצונו של השני כדי שיהיה אוהב לו... וזוהי דרך הקדושה שהאבה תשלוט על התאוה, שכל אחד רוצה רק לענג את השני, להיות אוהב ונחמד בעיניו תמיד ללא הפסק...

הרי יש ללמוד מרב הלכה למעשה, שרב כהנא מסר נפשו על תורה היא וללמוד אני צריך. שעל צדיק שלם כמו רב המצווה לנהוג כמו קלות ראש עם אשתו כפי רצונה ממש, כאילו הוא היה חתן יוצא מחופתו שלא שימש מיטתו מעולם, והיא רוצה בכך שתהיה ככלה בשעת חופתה... וכך מצינו שנהג השלם בתכלית השלמות למעשה. והמתחסדים כולם יודעים המאמר "כאילו כפאו שד' שלא נאמר זה הלכה למעשה... שכל אחד יתנהג לשם שמים כפי הראוי לו, אבל כמנהגו של רב שרב כהנא למד למעשה, בוודאי שכך צריך כל אדם לנהוג.

אלא ברבות השנים, התאוה כבר נחלשה, ואהבה אין לו, אז הם מתפארים בקדושה לעשות כמעשה שדים, שזהו טעות גמור ומביא לידי מכשולים רבים, שהאשה מואסת בבעלה הצדיק ומתקוטטת עמו כמוכן על תביעות אחרות, ושלום בית אין...

? מה ההבדל בין רעים האוהבים לבין "רעים האוהבים"?
כיצד ההבנה מיהם "הרעים האוהבים" עשויה להשפיע על חיי הזוגיות?

ב. החיבור הגופני

התרבות שבה אנו חיים מתייחסת פעמים רבות למפגש הפיזי בין איש לאישה כדרך לסיפוק יצרים והנאה פיזית. העובדה שהתורה מגדירה מפגש זה כמצווה של ממש, מלמדת על מעלת החיבור הפיזי בין האיש לאישה ועל היותו מפגש עמוק ועשיר בהרבה מסיפוק יצרים גרידא. המקורות הבאים מעמיקים בנקודה זו.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף נד עמוד א

אמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלילין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה.

רש"י על מסכת יומא דף נד עמוד א

הכרובים - מדובקין זה בזה, ואחוזין ומחבקין זה את זה, כזכר החובק את הנקבה.

? מה מלמדת אותנו העובדה שבתוך קודש הקודשים נמצאים כרובים מחובקים כמו זכר ונקבה?

הראי"ה קוק, אורות הקודש חלק ג עמ' ש

התאווה המינית כוללת בעצמותה, ובסעיפי התאוות החומריות הדמיוניות והרוחניות הכלולים בה, את החלק היסודי מכל הנטיות כולן, אם היא עומדת באדם במצב כזה, שהרוח האצילי שבו יוכל לעלות גם עליה להקיפה, לאחדה עם כל המון הכוחות הגשמיים והרוחניים שבאדם למטרה אחת מוסרית עליונה, אז האחדות מתגלה בעצמותו, וגילוי האחדות האלוהית מתחזה בו בבשרו.

איך ניתן לתעל את התאוה המינית של האדם לכדי מעלה מוסרית גבוהה?

באיזה מובן יכולים יחסי אישות בין איש לאישה להיות גילוי של "מבְּשָׁרִי אֶחָדָה אֱלֹהִים" (איוב יט, כו)?

הרב יוסף דב סולובייצ'יק, "גאולת יחסי האישות", אדם וביתו, עמוד 95

האוהבים כמהים זה לחברת זה גם כאשר היצר דומם. הם נהנים זה מחברתו של זה. הם אוהבים לשוחח, להרהר, לחלום ולשמוח יחדיו. "וְהָאָדָם יֵדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ" "וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ" - השורש י.ד.ע. במשמעות של התנסות מינית משותפת, רומז גם ליסוד המטאפיזי המעורב בפעילות המינית. תיבת "ידע" מצביעה על מעשה שיש עמו הכרה או זיהוי: ה"אני" מכיר בקיומו האישי של ה"אתה", זה הופך לדידו של ה"אני" למהות אמיתית. באמצעות הארוס [=אהבה], מתרחב תחומו האישי של ה"אני"... היצר כמובן, הוא זרז רב עוצמה המאיץ את ייסודה של הקהילה הקיומית בידי שני אנשים שוחרי הרפתקאות, היוצאים מבדידותם ומתאחדים זה עם זה בחיפושם אחר שלמות וגדולה אונטולוגית [=מהותית]. התנ"ך מדגיש את ייחודיותה של אחווה כזו - שבה מתאחדות שתי פרסונות השונות זו מזו במזגן, בדרכי מחשבתן, באופני תגובתן ובחוויותיהן, כדי למצוא יחד את מימושן - במילים אלה: "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבֶשֶׁר אֶחָד". אחדות הבשר היא מטאפורה המורה על אחדות מוחלטת, על קהילה של חברים לנפש אשר נוצרה בלחצם של היצרים".

על פי הרב סולובייצ'יק, כיצד ניתן לרומם ולקדש את הקשר הגופני בין איש לאישה?

מהו התהליך שעלינו לעבור ביצירת קשר שיש בו גם ממד גופני?

הרב משה בלייכר, שכינה ביניהם, עמ' 173-174

היחס אל הקשר הגופני

בראייה חיצונית הקשר הגופני בין האיש והאישה נראה כדבר שבדיעבד, ולכלל היותר כדבר מותר, אך הוא לא בעל ערך אידיאלי, אין בו ערך אמיתי,

לכתחילאי. אולם יש להבין שההיפך הוא הנכון. יש לחזור אל היסוד שממנו הכל מתחיל. האדם ביסודו הוא יצור אידיאלי. ביסוד חייו קיים כח אלוקי אחדותי חי, שהוא הדחף היותר עמוק של כוחות החיים. הוא זה שדוחף את האישה והאיש להתקשר זה עם זה ולהתחתן, והוא זה אשר בא לידי ביטוי בכל פרטי החיים הפשוטים, הנעימים והנורמאליים. אותו כח אחדותי חי הוא כל כך חזק, עד שמתרחש חידוש נוסף שאינו קיים בשום דבר אחר בעולם. והוא, שמופיע בעולם שלנו חיבור גשמי שכל כולו ביטוי לעוצמה רוחנית, לכח אחדותי אלוקי חי... כל הקשר ביניהם, כל השמחה הנעימות והסימפטיה השורה ביניהם, ואפילו ההנאה והעונג הגופני, נעשים ביטוי לאותו כח אלוקי אחדותי חי שבתוכם.

מהו ההבדל בין תפיסת הקשר הגופני כהיתר לבין תפיסתו כבעל ערך אידיאלי?

מה הוסיפו דברי הרב סולוביצ'יק והרב בלייכר להבנתך את ערך חיי האישות לפי התורה?

תוספת: יחס לגוף

מצוות עונה היא מצווה מהתורה, העובדה שמצוות עונה היא מצוה מהתורה פותחת פתח לדיון רחב מאד הנוגע לחיי החומר של כל אדם. במדרש מובאים דברי בית הלל ובית שמאי בסוגיה עקרונית זו.

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק ל

"וכל מעשיך יהיו לשם שמים" – כהלל. כשהיה הלל יוצא למקום היו אומרים לו להיכן אתה הולך? לעשות מצוה אני הולך. מה מצוה הלל? לבית הכסא אני הולך. וכי מצוה היא זו? אמר להן: הן, בשביל שלא יתקלקל הגוף. היכן אתה הולך הלל? לעשות מצוה אני הולך. מה מצוה הלל? לבית המרחץ אני הולך. וכי מצוה היא זו? אמר להן: הן, בשביל לנקות את הגוף. תדע לך שהוא כן. מה אם אוקיינות (=פסלים), העומדות בפלטיות (=בארמונות) של מלכים, הממונה עליהם להיות שפן וממרקן (=לשייף ולמרק) המלכות מעלה לו סלירא (=שכר) בכל שנה ושנה, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי המלכות. אנו שנבראנו בצלם ודמות שנאמר: "כִּי בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט, ו) על אחת כמה וכמה. שמאי לא היה אומר כך אלא יעשה חובותינו עם הגוף הזה.

מה ההבדל בין תפיסת העולם שמציג שמאי לתפיסת העולם שמציג הלל?
אלו ביטויים נוספים לשתי תפיסות אלו את יכולה למצוא בחייך כיום?

פרק ח: טומאה וטהרה

פתיחה

שלוש המצוות המיוחדות לנשים - חלה, נידה והדלקת הנר, נרמזות במדרש הבא המספר על האימהות.

מדרש בראשית רבה ט, טו

”וַיִּבְרָאָהּ יִצְחָק הָאֱהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ” (בראשית כד, טז).

כל ימים שהייתה שרה קיימת, היה ענן קשור על פתח אוהלה, וכיוון שמתה, פסק אותו ענן וכיוון שבאת רבקה חזר אותו ענן.

כל ימים שהייתה שרה קיימת, היו דלתות פתוחות לרווחה, וכיוון שמתה שרה, פסקה אותה הרווחה, וכיוון שבאת רבקה חזרה אותו הרווחה.

כל ימים שהייתה שרה קיימת הייתה ברכה משולחת בעיסה, וכיוון שמתה שרה פסקה אותה הברכה, כיוון שבאת רבקה חזרה.

כל ימים שהייתה שרה קיימת, היה נר דלוק מלילי שבת ועד לילי שבת, וכיוון שמתה פסק אותו הנר, וכיוון שבאת רבקה חזר.

וכיוון שראה אותה עושה כמעשה אמו - קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה - מייד ”וַיִּבְרָאָהּ יִצְחָק הָאֱהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ”.

במקור הבא מתוארת מסירות נפשן של נשים לאורך כל הדורות בקיום מצווה זו.

טהילה אברמוב, סוד הנשיות היהודית - היבטים על טהרת המשפחה, עמ' 28

שמירת הלכות טהרת המשפחה מחזקת את חיי הנישואין היהודיים, והדקדוק בשמירת אותן הלכות מהווה אחד הגורמים העיקריים שהבטיחו את המשך קיומו של העם היהודי במשך אלפי שנים. שמירת ההלכות, דור אחר דור, הוסיפה לולאות ל”שרשרת הזהב” היהודית.

חז"ל מספרים לנו על אבותינו במצרים שבהיותם משועבדים ומדוכאים בעבודת פרך, בתנאי סבל קשים ביותר, נפלו הגברים ברוחם ולא חפצו בקיום חיי אישות... היו אלה הנשים שנתמלאו בתקווה ואמונה. כוחן הפנימי הניע אותן לעודד את הגברים להקים דור שני למרות השיעבוד הקשה, והן שמרו על דיני טהרת המשפחה כשהן נחושות בהחלטתן להביא להמשך קיומו של העם היהודי... אין מצוות נוספות המהוות אתגר כל כך גדול עבור הנשים כפי שמהוות מצוות הקשורות בשמירת טהרת המשפחה. הדבקות במצוה שהפגינו הנשים היהודיות במצרים, היא רק דוגמה אחת מיני רבות. במשך אלפי שנות היסטוריה הורישו לנו אותן נשים מורשת של עוז וגבורה בכך ששמרו הלכות טהרת המשפחה.

א. טומאת הנידה והזבה

המדרש הבא עוסק בחשיבותם של ימי ה"שבעה נקיים" ובעקבותיו מסביר הרב קוק את העיקרון הרוחני החשוב הנלמד מתוכנם של ימים אלו.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יג עמוד א

תני דבי אליהו: מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם כתיב בתורה "כִּי הוּא חַיִּיף וְאַרְךָ יָמָיִךְ" (דברים ל, כ). בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו? ולא היה אדם מחזירה דבר. פעם אחת נתארחתי אצלה, והיתה מסיחה כל אותו מאורע. ואמרתי לה: בתי, בימי נדוּתך, מה הוא אצלך? אמרה לי: חס ושלום אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. בימי לבוּיך (=שבעה נקיים) מהו אצלך? אכל עמי, ושתה עמי, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה: ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה "וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדְתָּ טֹמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב" (ויקרא יח, ט).

הראי"ה קוק, עין אי"ה, שבת, פרק ראשון אות ס עמ' 36

במקום שהדברים התוריים והדברים הטבעיים מזדמנים לפונדק אחד באורחות המוסר, שם צריך שמירה יתירה. שלא יטעה אדם ולא יטעה את זולתו לחשוב שעניני התורה משתקפים בהשקפה אחת ובערך אחד עם

הענינים הטבעיים הפרטיים. ומכל שכן שהדבר קשה מאד אם יעלה על לבבו שהדברים הטבעיים הם עומדים למעלה בערכם מהענינים התוריים. מחשבה כזאת תביא לקצוץ בנטיעות תורת ד' התמימה, חלילה, ותביא להשיא עצת חטאין שיסוד התורה היא ההדרכה הטבעית לבדה. ובזה יבאו פריצים ויחללו קודש ויתפארו להסתפק בההדרכה הטבעית לבדה, ומרעה אל רעה יצאו לבלע עולם.

ההרחקה מן הנדה בימי תוקף נדותה הוא דבר מתאים לחוקי הטבע. אמנם ההגבלה התוריית בימי לבונה, היא מתייחסת כבר אל זרכי הקדושה, הנעלים הרבה מהשקפת הטבע הפשוטה ההיגיינית ואפילו המוסרית שלה. אותו תלמיד בתתו פדות והפרש בין ימי נידותה לימי ליבונה, הראה לדעת שההגבלה הטבעית עומדת אצלו נעלה מההגבלה התוריית, וכאילו היתה ההדרכה הטבעית עיקרה של תורה והתורה האלהית המרוממת את האדם בעצת ד' לאור הקדושה ומאירה את מחשכי העולם באור האלהי ע"י קדושתן של ישראל, היתה חלילה טפילה לדברים הטבעיים.

...הטומאה היא מושג רוחני שרק התורה תוכל להגבילו ע"פ עצת עליון, לא ע"פ אורחות החוש הטבעי הפשוט. וההגבלה הזאת היא נעלה מכל הגבלה טבעית, ואין הטבעית כי אם טפילה לה ובטלה אליה, בתור אחורי כל כלי המתבטל לערך גופו ותוכו ופנימיותו של הכלי, כן ההגבלה הטבעית היא גם כן נכללת בתוך המון ההשלמות הגדולות הנכללות בתורה לטובת האנושיות והמציאות בכללה, אבל הפנים עצמם הם בתורה גנוזים. על כן ההבדל שבין טמא לטהור ע"פ ארחות התורה צריך שיקח את המעמד היותר גדול בחיים, וממילא תוכל בה ההדרכה הטבעית, כי "דְרָכֶיךָ דְרָכֶי נֵעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיךָ שְׁלוֹם".

הרב קוק מבחין בדבריו בין "הדברים הטבעיים" לבין "הענינים התוריים".
מהי ההבחנה?

ב. משמעותם של דיני טומאה וטהרה

רבי מנחם נחום מצ'רנוביל, ספר מאור עינים פרשת אמור

"וּסְפָרְתָם לָכֶם" (ויקרא כג, טו) - "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חיבה יתירה נודעת להם" (אבות ג, יז) כלל הדבר שתענוג תמידי אינו תענוג לכך "והחיות רצוא ושוב" (יחזקאל א, יז)

אך אינו נפסק, רק שמשאיר רשימו ועל ידי שמסתלק עושה כלי שיוכל לקבל תענוג ובלא הסתלקות לא היה כלי ולא היו יכולים לקבל תענוג. וזהו "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה". כלי לקבל חמדה. זהו חיבה יתירה שיהיו יכולים לקבל תענוג "ומבשרי אחזה אלוה" (איוב יט, כו) כדאיתא במדרש. לכך אמרה תורה נדה תטמא ז' ימים כדי שתתחבב על בעלה, ולכן צווה השם יתברך "שבעה שבועות תספר לך" (דברים טז, ט) כנגד ז' נקיים, כדי שיוכלו לקבל תענוג הגדול דהיינו קבלת התורה. כי בכל חג שבועות אנו מקבלין התורה כמאמר רז"ל כאלו היום נתנה ואין לך תענוג כקבלת התורה שהיא יחוד פנים בפנים כמש"כ "פנים בפנים דבר ה' ... אל כל קהלכם" (דברים ה, ד, יח).

הסבירו את הכלל "תענוג תמידי אינו תענוג".

הסבר במה כלל זה בא לידי ביטוי בהלכות טהרת המשפחה?

הרב אלישיב קנוהל הסביר את הקשר בין דיני טומאה וטהרה, שמשמעותם העיקרית מתיחסת לדיני המקדש וקודשיו, ובין הקשר הגופני שבין איש לאישתו.

הרב אלישיב קנוהל, איש ואשה - פרקי הדרכה לחתן ולכלה, עמ' 91

בספר ויקרא (יח, יט) כותבת התורה: "וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדְתָּ טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עִרְוָתָהּ". משמע, לא רק שהיא טמאה באותם ימים לעניין כניסה למקדש ואכילת קדשים, אלא כל זמן שלא היטהרה, הם אסורים בקירבה גופנית.

מה הקשר בין שני תחומים אלו - דיני טומאה וטהרה והקשר הגופני שבין בני הזוג?

זהו ודאי חוק אלוקי שאנו מקבלים אותו כגזירה משמים. על דרך הדרש - ייתכן שיש בכך רמז לקדושת הבית היהודי - בשעה זו שהיא אינה יכולה להיכנס למקדש או לאכול קדשים, הם גם לא יכולים להיות ביחד, שכן, ההוויה הזוגית, שכינה שורה בה, והיא כעין "מקדש מעט"...

ג. הליכות בני הזוג בימים שהם אסורים זה לזו

הרב חנן פורת מסביר בעקבות המדרש את הקשר שבין מצוות המילה לבין טהרת הנידה:

הרב חנן פורת, "אות ברית קודש", מעט מן האור, פרשת תזריע, ניסן תשס"ג

כשם שהיולדת הולכת ונטהרת מטומאת לידה בתום שבעה ימים והריהי מותרת לבעלה, כך גם בנה שלה נטהר בעקבותיה ביום השמיני מטומאת הערלה והרי הוא מתקדש ונחתם באות ברית קודש.

האשה עצמה אינה זקוקה לחותם ברית מילה באחד מאבריה, לא מפני שהיא פחותה מן הגבר אלא מפני שבה חתום בדרך הטבע הייעוד המיני, המתגלה במחזור החודשי ובמסלול ההריון והלידה.

אבל הגבר, שלפי טבע ברייתו, אינו יכול לחזות זאת מבשרו, נדרש לברית מילה ביום השמיני ש"מעל לטבע", כדי שגם בו ייחתם הייעוד המיני הטהור והגבוה ותתקיים בו הבשורה "וּמִבְּשָׂרִי אֶחְזֶה אֶלוֹהִי" (איוב יט, כו).

על כן, זוכה האשה לטהרה המינית לשבעה, ואילו בנה זוכה לשמונה, ורמז לכך בדברי המדרש:

"תָּן חֶלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לְשִׁמוֹנָה" (קהלת יא, ב) "חלק לשבעה" - אלו ז' ימי נידה. "וגם לשמונה" - אלו שמונת ימי מילה (ויקרא רבה יד, ז).

לאור זאת דומה שניתן לפענח את מימרתו התמוהה של ר" שמעון בר יוחאי במסכת נדה (לא ע"ב): "שאלו התלמידים את רשב"י: מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה? אמר להם: כדי שלא יהיו כולם שמחים, ואביו ואמו עצובים".

ופירש רש"י: הכל שמחים שאוכלים ושותים בסעודה, ואביו ואמו עצובים שאסורים בתשמיש המיטה". ולפיכך נדחית המילה ליום השמיני שבו מותרת היולדת לבעלה.

לכאורה טעם מוזר הוא זה. וכי אביו ואמו אינם שמחים יותר מכולם בסעודת המצווה, ועל שזכו להכניס את בנם בבריתו של אברהם אבינו, ובלי תשמיש המיטה בו ביום לא תהא שמחתם שלמה?

אך עתה ברורים הדברים ופשוטים: התורה קובעת שיש לקיים את מצוות המילה ביום השמיני לאחר שטהרה היולדת והיא מותרת לבעלה, כדי להעביר מסר עקרוני לאב ולאם ולכל המסובים לסעודה של מצווה: אכן עלינו לרומם את אהבת המין ולקדשה הן בטהרת נידה ויולדת והן בברית מילה, אבל לא מתוך נזירות ואיסורים:

על כן היום השמיני, יום חג הוא לכן הנימול ולהוריו המותרים זה לזו, והוא מבשר ואומר:

"ופשוטים הדברים וחיים ומותר במ לבגוע, ומותר ומותר לאהוב" (לאה גולדברג).

מהו הקשר בין מצוות המילה לבין טהרת הנידה? מהי התכלית המשותפת לשתי מצוות אלו?

ד. "סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים" - מהותם של ימי ההרחקות

במקורות הבאים מוצעות דרכים שונות להבנת מהות הקשר הזוגי בימים שבהם בני הזוג אסורים במגע פיזי.

נעמי וולפסון, "ודבק באשתו", מצוות עונה, עמוד 94

חז"ל תופסים את הלכות נידה בין השאר כדרך לשמר את הרעננות והחיוניות של המשיכה ההדדית בין איש לאשתו. הם רואים בהן מתנה ברוכה למניעת השחיקה, תקופות של ריחוק וקירוב לחילופין יוצרות מתח חיובי, "רצוא ושוב" תמידי בין בני הזוג.

שלמה המלך בספר קהלת, מונה את פגעי הזיקנה, ביניהם גם "וְתִפֹּר הָאֲבִיּוֹנָה" (קהלת יב, ד) ומבואר במדרש: "זו התאוה המטילה שלום בין איש לאשתו" (ויקרא רבה יח). התאוה עצמה היא המתנה, ודיני הריחוק מונעים את שחיקתה ומאפשרים לשמר את חיוניותה. החיבור הגופני תורם לרווחתם הפסיכוכי-פיזית של שני בני הזוג ו"משים שלום" (ע"פ הגמרא שבת קנב) ביניהם.

כיצד הלכות נידה עשויות למנוע שחיקה בחיי הנישואין?

נעמי וולפסון, "ודבק באשתו", ביחד ולחוד בחיי הנישואין, עמוד 203

דינמיקת חיי הנישואין דומה לזו של מחול בשניים שבו התנועה הזורמת מתאפשרת מכך שכל אחד רוקד לפעמים גם ביחידות. כדי ליצור מקום לריקוד אינדוידואלי, נדרשת התרחקות המכוננת תנופה חזקה לקראת הקרבה המחודשת. כל זוג יוצר את הריקוד שלו, והקצב הנכון וההרמוני יושג רק בשילוב צעדים יחידניים עם צעדים משותפים.

מדוע חשוב כל כך שכל אחד מבני הזוג "ירקוד לפעמים את הריקוד הפרטי שלו"?

תהילה אברמוב, סוד הנשיות היהודית- היבטים על טהרת המשפחה, עמ' 64

באחת מברכות "שבע ברכות" מאחלים לזוג החדש שישררו ביניהם "גילה רינה דיצה וחדוה, אהבה אחוה שלום ורעות" מסביר המהר"ל מפראג: "גילה רינה דיצה וחדוה" מתייחס לזמן שהאשה טהורה, "אהבה ואחוה ושלום ורעות", כשהאשה נידה. ... הצלחת הנישואין תלויה בשני הצירים: טהרה ונידה. ההפרדה בין בני הזוג בתקופת הנידה, מלמדת אותם לפתח קשר של ידידות והרמוניה אשר באים לידי ביטוי בחדוה שחווים בני הזוג כשהאשה טהורה. אכן, התורה רוצה שבני הזוג יבטאו את אהבתם באופן פיזי ולא ינהגו בפרישות ובהתנזרות כפי שמחייבת הנצרות. בכל זאת, כשלתקופה מוגבלת אין קשר פיזי בין בני הזוג מפיקים חיי הנישואין תועלת עצומה. תקופה קצרה זו מהווה קרקע פוריה לפיתוח איכויות שונות ביחסי בני הזוג, ולמציאת דרכים אחרות, מלבד הדרך הפיזית, להבעת הערכה ואהבה.

אלו צדדים בקשר שביניהם יכולים בני הזוג לפתח בימים שהם אסורים ?
זה לזה?

ה. הפסק טהרה ושבעה נקיים

רבי צדוק הכהן מלובלין, ספר מחשבות חרוץ - אות י

וכך כל ענין הספירה לעשות מכל פעולת והשתדלות אדם קדושה דקביעא (=קדושה קבועה) והשלמת זה הוא ביום האחרון שבו נשלמה הספירה... וזהו על ידי ספירה הקודמת כאשה שמתחדשת לבעלה דגם כן אמרו ז"ל (נדה ל"א ע"ב) כדי שתהיה חביבה עליו, והוא דוגמת הלבנה שמתחדשת בכל חודש ועל כן נקרא חודש דיש על ידי זה בכל פעם חידוש, והתחדשות שאין מתיישן - על ידי שיש העלם בינתים, והחידוש שאחר ההעלם הוא דבר חדש ולא מה שהיה מקודם...

...והספירה שהוא החשק וההשתוקקות להגיע לאור הגילוי שזהו ספירת הימים עד אותו יום שמשתוקק עליו ושמח כל רגע ורגע שמתקרב אליו, ועל כן סופר הימים כדרך אדם המתגעגע על איזה דבר שנקבע לו זמן דסופר הימים שיש עד אותו זמן מרוב תשוקתו וגעגעויו להגיע לאותו דבר ועל ידי אותו ההשתוקקות אחר כך כשנתמלא תשוקתו הוא מוצא בו טעם חדש הבא מרוב החביבות.

אלו רגשות מבטאת ספירת הימים? כיצד הספירה לקראת המפגש מעצימה את רגע המפגש?

כיצד הספירה הופכת את ההשתדלות והרצון לקדושה? מה המשותף לספירת העומר ולספירת "שבעה נקיים"?

1. טבילה במקווה

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, אגרת הטהרה, ירושלים תר"צ, עמ' 2-5

אחינו היקרים יושבי ארץ הקודש וכל התפוצות!

מתוך האהבה הגדולה, שאהבתי אתכם מתוכיותה של עמק נשמת, אני מוצא בנפשי עז להגיד לכם דברי במכתבי זה.

צנועה וקדושה היא היהדות, ומתוך כך דווקא אינה לא פחדנית ולא בישנית, היא יודעת עת לחשות ויודעת עת לדבר, יודעת לשמור על הטעם ועל הנימוס, ויודעת גם כן להתרומם לפעמים על הצד ההסכמי שבהם.

ועל יסוד זה הנני מרשה את עצמי לדבר באוזניכם, אחינו ואחיותינו דברים כאלה, שאיני חושש אם יהיו לאיזה מספר של אנשים קשים לשמוע, בטוח אני שהנשמה הישראלית תרגיש בתמימות לבה את היופי ואת הנשגב, הספון בהתענינות בדבר הקדוש הזה, שאני מרהיב עז לדבר אותו לפניכם, ברגש הכבוד היותר עמוק הקבוע בלבבי אל מעלת כבודכם.

יודע אני את החפץ הכביר הטמון בנשמת עמנו, לראות את תחייתנו הלאומית, ההולכת ומתקרבת אלינו בכל כליל הודה, בכל שלמותה, בכל זהרה והדרה - ובשביל כך הננו דורשים שלא תהיה תחיית עם זו פגומה בשום צד ובשום פנה. אנו חפצים לראותה מתרוממת בגאון ומרוממת בהדר גדול עוזה, את כל השדרות אשר לגוי כולו מבחוץ ומבית פנימה.

"תשובה" - מלת זו היא הגואלת והיא תגאל אותנו.

ומכלל התשובה היא בודאי הטבעתה במטבע הלאומית שלנו, במסורת הקודש שלנו, בדבר ה' אשר נגלה לנו, ואשר בו אנו מגשימים את חיי דורותינו.

פרטים רבים ישנם שנהיה צריכים להזכירם כפעם בפעם, בתור הופעות מחויבות מתוך הארת התשובה החיה והמושכלת המוכרחת לבוא מתוך זהרה של תחייתנו הלאומית הבאה ושוטפת עלינו בשפע זריחת קרני אורה.

ותשובתינו תשובה של חיים היא, תשובה של דעה, מחשבה רגש רעיון, ומעשה. ועתה הנני מלא חופש לקחת דברי אתכם, על דבר טהרת החיים בחיינו פה, בארץ התחייה בתקופת הגאולה והפדות, ואני דורש מכם אחינו ואחיותינו את הטהרה המעשית בחיים במלואה כטהרת התורה.

קדשו את החיים, בקדושת ישראל המונחלת מדורות עולמים בקדושת התורה והמסורת האיתנה.

הטבילה הכשרה בטהרת הבית, טהרת בנות ישראל במקווה כשרה, בשמירת הטהור סוד הקיום והפאר של נשמות הדורות.

שמרו נא אחי ואחיותי שמרו את הוד נשמתכם, שמרו את קדושת העם, את קדושת החיים, וקדושת הדורות.

אל תהיה קלה מצווה זו בעיניכם אחים חביבים ואחיות חביבות. אל תשלו את נפשתיכם בשום שקר מוסכם מיחידי או מרבים. אל תחשבו למצוא תמורת הטהרה התורית (=למצוא תחליף לטהרה על פי התורה) שבמקוה הכשרה כדת תורתנו הקדושה - בשום טהרה של חול בשום רחיצה טבעית.

כל האמבטאות היותר מגוהצות, פסולות הנה. לא יטהרו את הטהרה, שקדושת ישראל דורשת. הטהרה שעמדה, ושתעמוד לישראל לדורות עולמים, היא רק הטהרה אשר בדבר ה', נותן התורה לעמו ישראל בקדושתו, היא נמצאת.

נוראה ואיומה היא שגיאה זו, נורא ואיום הוא העוון הנכתם הזה, דורות הוא מזהם, יפעת חיים הוא מחשיך.

אל תשגו לחשוב את דבר ה', למצות אנשים מלומדה, דבר ה' חי וקיים הוא לעד ולא יחליף האל ולא ימיר דתו, ונצח ישראל לא ישקר, ודבריו חיים וקיימים לעד.

שמרו את טהרת הקודש בחיי המשפחה, התייחסו אל טהרת החיים באותו כובד ראש ואתה יראת כבוד, הראויים לאבן הפינה של יסוד הדורות, ושל קוממיות האומה של הארת הנשמה, ושל שמירת צביונה.

הישמרו מכריתת נפש, הישמרו מזהמת המוות. שובו לדבר ה', שובו לפקודיו הישרים, ולעדויותיו אשר נאמנו מאוד. שמרו משמרת הטהרה בנות עמי, דקדקו בכל דבר ספק, לשאול ברגש כבוד, ובצניעות הישראלית האופית, לרבנים יודעי דעת תורת חיינו, כמעשי אימותיכן הקדושות, אשר הנחילו לכן את הלב הישראלי לב הזהב הזך והטהור, החי לעד המנצח את כל הקמים עליו, בעוז גבורתו.

כמעשה אלה הנשמות הזכות עשו, והחיו את העם, העומד להיגאל גאולה שלימה ולהבנות על ארצו.

שמרו את הטהרה ואת הטבילה הכשרה.
ואור שמחה וחיים, יופיע על כל מצעדי תחייתנו והיינו לברכה בארץ חמדה,
ולמשוש דור דורים בתחיית עמנו, על אדמת קדשו.
שמעו לדברי אוהבכם הנאמן הנושא לכם ברכה עד בלי די, ממכון בית חיינו
מהר הקודש ירושלים.

עבדכם ואחיכם המסור לכם בכל לב

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

פרק ט: כיסוי ראש

המשנה מונה את המקרים שבהם הבעל רשאי לגרש את אשתו בלי שהוא חייב
לשלם את כתובתה. המשנה מקשרת זאת לדיני הצניעות של נשים נשואות -
דיני דאורייתא ודרבנן.

משנה מסכת כתובות פרק ז משנה ו

ואלו יוצאות שלא בכתובה: העוברת על דת משה ויהודית.
ואיזו היא דת משה? מאכילתו שאינו מעושר (=אוכל שלא הפרישו ממנו
תרומות ומעשרות), ומשמשו נדה, ולא קוצה לה חלה (=לא מקפידה על
מצוות הפרשת חלה), ונודרת ואינה מקיימת.
ואיזוהי דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק (=מראה זרועותיה לכל
אדם), ומדברת עם כל אדם. אבא שאול אומר: אף המקללת יולדיו (=הוריו)
בפניו. רבי טרפון אומר: אף הקולנית. ואיזו היא קולנית? לכשהיא מדברת
בתוך ביתה ושכניה שומעין קולה.

מהי החובה הכלולה ב"דת משה" ומהי החובה הכלולה ב"דת יהודית"?
הצביעו על מכנה משותף לחובות הכלולות ב"דת משה" ולחובות
הכלולות ב"דת יהודית".
הסבירו את העובדה שאיש יכול לגרש את אשתו בעקבות התנהגות לא
ראויה בענייני צניעות?

הרב מנחם המאירי מתייחס בפירושו למשנה להבהרת שתי הקטגוריות המוזכרות בה.

הרב מנחם המאירי, בית הבחירה, מסכת כתובות דף עב עמוד א

ודת משה נאמר על מצות הכתובות בתורה או הרמוזות בה. ודת יהודית הוא נאמר על מנהגים הנהוגים באומה מצד צניעות להיות בנות ישראל יתירות במידת צניעות על כל שאר נשים.

ודרך הקדמה צריך שתדע שלא נאמר בעוברת על דת משה שאיבדה כתובתה, אלא כשהיא מכשלת את בעלה בהם, או בדברים שגורמת לבעלה בעברתה מכשול או תקלה כמו שיתבאר בפרטים. הא כל שעוברת לעצמה במצות שאין לבעל בעברתה מכשול או תקלה, לא איבדה כתבתה.

? כיצד הסביר המאירי את ההבדל בין "דת משה" ל"דת יהודית"?
באיזה מצב אישה שעוברת על "דת משה" אינה מאבדת את כתובתה?

פרק י: גירושין

הרב אברהם חיים שור, תורת חיים מסכת סנהדרין דף כב עמוד א

"כל המגרש את אשתו הראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות". יש לפרש לפי שאדם וחוה נבראו גוף אחד זו פרצופין, ומן המזבח נבראו כמו שדרשו חכמים: "עֶפְרָן מִן הָאֲדָמָה" (בראשית ב, ז), ממקום שנאמר: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי" (שמות כ, כ). לכך כל הבוגד באשת נעוריו שהיא בת זוגו מתחילת היצירה ומגרשה, עושה כמין פגם במזבח שנבראו ממנו, לכך מוריד עליו דמעות.

? מדוע מוריד המזבח דמעות? מה ניתן ללמוד מפירוש זה על הקשר המיוחד בין איש לאישה בעת נישואיהם?

ב. שלום בית

הרב אליהו כי טוב, איש וביתו, עמ"נ

מה יעשה אדם וינצל מדינה של מחלוקת? מה יעשה ראש הבית כדי שיקרב

את קרוביו אליו ויכונן איתם יחד את משטרו על מכוון אמת ויכון השלום ביניהם תמיד?

תהא ראשית ממלכתו על עצמו. יעשה קודם מלחמה על עצמו, וישליט את דעתו על רגזנותו; או אז יהיו כל דבריו נשמעים, בין אומרם ובין אין אומרם. או אז יהיו אנשי ביתו יודעים את רצונו ומשתדלים מדעת עצמם לעשותו ולגרום לו קורת רוח.

כל אשר לו יתן האדם בעד כבודו, כל מאמץ לא יקר לו בעד שלומו וטובו, והרי אין המאמץ הזה של שליטה עצמית קשה משאר מאמציו. כל שאר המאמצים תועלתם ספק, וזה תועלתו וודאי.

מהי העצה להשכנת שלום בבית?

מדוע אנשי הבית יקשיבו יותר למי שאינו כועס?

איזה קשר ייווצר בין בני המשפחה על פי עצה זו?

פרק יא: חובות הורים כלפי ילדיהם

חוץ מהכרת הטוב, תורת ישראל מושתתת על שרשרת הדורות, שבה נמסרת התורה מדור ההורים לדור הילדים. להורים תפקיד עצום בהדרכתו ובחינוכו הרוחני של ילדם.

הרב שמשון רפאל הירש, שמות כ, יב

יציאת מצרים ומתן תורה הם שתי עובדות היסוד של עם ישראל, שעליהן תיכון כניעתנו לפני ה' כמושל ושליט בגורלנו וחיינו, והנה שתי עובדות אלו - עובדות היסטוריות הן, ואנו יודעים אותם ומכירין בהם כאמיתות היסטוריות, אולם הערובה היחידה לאמיתותן היא המסורת, ויסודה של מסורת אינו אלא מסירתה הנאמנה לבנים מידי האבות וקבלתה ברצון בידי הבנים מידי האבות. על כן לא נתקיימו לאורך ימים יסודות הבניין הגדול שיסד ה' בישראל - אלא על המשמעת העיונית והמעשית של בנים כלפי אבות ואמהות, ונמצאנו למדים כי כבוד אב ואם הוא התנאי היסודי לנצחיותה של האומה הישראלית. על ידי האב והאם נותן ה' לילד לא לבד את הווייתו הפיסיית, אלא גם למעשה גם החוליה המקשרת את הילד אל העבר היהודי ויעשה אותו לכן ישראל ולבת

ישראל. מידי ההורים מקבל הילד את מסורת התעודה הישראלית, המעוצבת בדעת, בהליכות ובדרכי חינוך, והם מוסרים לו את דבר ההיסטוריה ואת דבר התורה למען ינחילום גם הוא לבניו אחריו בבוא הזמן. כשם שעניי הבן אל הוריו, כן תהיינה אליו עיני ילדיו בבוא הזמן. אלמלא הקשר בין אבות ובנים-תנתק שרשרת הדורות, תאבד תקוות העבר היהודי לגבי העתיד והאומה הישראלית תחדל מלהיות. אכן גדולה חשיבותם של ההורים בישראל, ולפיכך יחדה להם התורה מקום נכבד בעשרת הדיברות.

ו. חינוך למצוות ולמידות טובות

פרשנים נחלקו בשאלה מהו מקורה של מצוות חינוך בפסוקי התורה. להלן שיטות הרמב"ן והמשך חכמה בשאלה זו.

הרב משה בן נחמן, הרמב"ן לדברים ו, ז

"וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְיָךְ" ... כי מאחר שצוה במצוות: "חֲקֹת עוֹלָם לְדַרְתֵיכֶם" (ויקרא ג, יז), "בְּיַד וְגַיִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעַלְמֵם" (שמות לא, יז), "זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בְּיַד וְגַיִן בְּנֵיכֶם וְגַיִן זָרְעָךָ אֲחֶרֶךָ" (בראשית יז, י), הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצוות, ואיך ידעו אותם אם לא נלמדם?

הרב ישראל מאיר הכהן מזוינסק, משך חכמה, בראשית יח, יט

"כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּתוּלָתוֹ אֲחֶרֶיךָ וְשָׁמְרוּ דְרָרְךָ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט". הנה חנוך מצוה לבנים במצוות עשה לא נזכר, רק עשה ד"לְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם" (דברים יא, יט) הוא בתלמוד תורה... ומקור מצוות חנוך במצוות עשה מקורו מזה הפסוק מאברהם אבינו שיצוה את בניו בקטנם על המצוות... וכאן משמע שאף לבנות מצוה על האב.

מהם שני המקורות שמציעים הפרשנים למצווה המוטלת על האב לחנך את ילדיו לקיום מצוות?

נסו לחשוב האם המקורות השונים מצביעים על אופי שונה של המצווה לחנך את הבן למצוות?

הראי"ה קוק, עין איה שבת חלק א עמ' 197 (שבת דף לב עמוד ב)

"בנים מתים - פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה; חד אמר: בעון מזוזה, וחד

אמר: בעון ציצית". אחד מיסודי הדרכים איך להשריש חיבת התורה וקדושתה וכבודה בלב הבנים, הוא שיכירו וידעו שאבי המשפחה הוא מתהלל ומתפאר בשם ה', בתורתו ובמצוותיו. על כן הנשיאה ברמה בגלוי לעין כל, את דגל התורה ומצותיה, זה מוכיח את גודל היקר הפנימי שלבבו ירחש להם, ומביא את הבנים להשכיל עד היכן כח קדושת התורה מגיע. ואין לך דבר המביא את הדורות הבאים להזניח את התורה ומצוותיה, וכל הקדושה שהורישום אבותיהם כאותו חזיון שוא בבית הוריהם שהם מתבוששים עם קיומה של התורה, אע"פ שרואים שעושים בחדרי חדרים את המצוות ביראת ה', מ"מ חסרון היקר הגלוי מביא רפיון טבעי שסופו לצאת אל הפועל בקלקול יסודי. והקלקול היסודי הזה עלול לקעקע את הכל ולהעמיד בנים משחיתים בכל צד, עד שרבים מהם יהיו נחרצים לכליון, כדי שלא להגביר את יסוד ההרס יותר מאשר תוכל האומה שאת. ההתפרסמות של נשיאת דגל שם ה' ית"ש ותורתו מתבחנת בשני אופנים: אופן אחד הפרסום הפנימי שהוא מפרסם ברשותו הפרטית בגלוי שהוא עבד ה', שומר תורתו ומצוותיו (=מצות מזוזה). ...נעלה מזה ההתפארות החיצונית שלא די שלא יבוש מבאי ביתו הזרים להטמין את רושם הקדושה האלוקית שבקרב פנימה, כי אם גם כשהוא הולך ברה"ר בכל מקום בואו לא יטמין את עצמו ובגלוי יתפאר בקדושת התורה ומצוותיו לכל סעיפיהן (מצות ציצית). לשני אילו החלקים יתפלגו מצות מזוזה וציצית.

על פי דברי הרב קוק, מהי הדרך הטובה ביותר לחנך את הילד לקיום מצוות?

נסו לתאר מצבים שונים שבהם הורים יכולים לממש את שני הפנים של דרכי החינוך שמציע הרב קוק.

ז. דרכי חינוך

השאלות החינוכיות שבהן נתקלים אנשי חינוך והורים הן רבות ומגוונות. המקורות הבאים מעודדים חשיבה על הדילמות המורכבות בנושא החינוך.

הרב אליהו מוילנא, הגאון מוילנא, פירוש על משלי (כב, י)

חונך לנער כשהוא עוד נער, ואז גם כי יזקין לא יסור. והעניין כי האדם אי אפשר לו לשבור דרכו, כלומר מזלו (=תכונות אופי) שנולד בו, כמו שכתוב האי

מאן דבצדק יהיה גבר צדקן כו' (שבת קנו). וכשנולד במזל רע, אז על זה ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה להיות: או צדיק או רשע או בינוני. וכמו שכתוב במסכת שבת (שם) "האי מאן דבמאדים [=מי שנולד במזל מאדים] יהיה שופך דמים. אמר רבי אלעזר או מהולא או טבחא או ליסטים" [=או מוהל או שוחט או רוצח]. וזכר אלו השלושה, והוא לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור באלו הג': או מהולא, והוא צדיק שעושה מצוות עשה, או טבחא הוא בינוני, או ליסטים והוא רשע שופך דמים כמשמעו.

וזה שאמר חנוך לנער על פי דרכו - דרך מזלו וטבעו, כן תחנכהו לעשות מצוות, ואז גם כשיזקין לא יסור ממנה. אבל כאשר תעבירהו על מזלו, עתה ישמע לך מיראתו אותך, אבל אחר כך בעת יוסר עולך מעל צוארו יסור מזה, כי אי אפשר לו לשבור מזלו.

מהי הטענה שביסוד דבריו של הגאון מווילנא בקטע זה?

במה טענה זו עשויה להשפיע על הגישה החינוכית לנער צעיר ולנער בוגר?

הראי"ה קוק, הסכמות הראייה, הסכמה פת, עמ' 107-108

כאן בפרשה קטנה זו, כל סוד החינוך הוא מונח. הננו למדים שגם הנער בהגיעו לגיל החינוך כבר יש לו דרך מיוחדת, דרך שלו. ואם יש לו דרכו המיוחדת לו, אין ספק שאנחנו הגדולים אשר כבר התרחקנו מאותה הדרך של הנער, מפני שהימים ושטף החיים נשאו אותנו הלאה, הננו חייבים בבואנו לחנך את הנער שלנו לשוב ולהסתכל בנשמת הנער להבין את דרכו כדי שנוכל לחנכו כל פי דרכו, ואז, רק אז, בטוחים נהיה שהתוצאה של חינוך כזה תהיה אותה השאיפה אשר לה אנו עורגים, כי "גם כי יזקין לא יסור ממנה".

מהו הקושי המהותי ביחסים שבין מחנך למתחנך?

מהי ההוראה שנותן הרב קוק למחנכים?

מהם הקשיים שמחנך עלול להיתקל בהם בבואו ליישם את דבריו של הרב קוק?

כיצד ניתן להתגבר על קשיים אלה?

הרב צבי יהודה הכהן קוק, לנתיבות ישראל א עמ' 2 (עמ' ו-ז)

החינוך של האיש הפרטי, הלא הוא ההוצאה מכח לפועל, מהעלם לגילוי. את הכוחות והכשרונות הנמצאים בנפש הילד מטבעה, או הראויים לפי טבעה להתקבל בה ביותר מתוך ההשפעות החינוכיות השונות. כשגורמי החינוך - ההורים והמורים, הספרות והסביבה של הילד - מותאמים ומכוונים לשכלול כשרונו הטבעי הזה של הילד ופיתוחו בדרכי החיים השונים, אז החינוך הוא מוצלח וטוב. ובהפך, כשכשרונו הטבעי הזה של הילד נעזב, אם לא יפותח ולא ישוכלל, כשגורמי החינוך מכריחים וכופים אותו לצד אחר המוזר לו לפי טבעו, הרי הוא נעשה גבר לא יוצלח. הצלחת החינוך היא באותה מדה שהוא עומד על עמדתו הראויה ושומר את תפקידו, שהוא מתכון כלפי הטבע הפנימי, כאשר בראו האלוהים, להשלימו לפתחו ולשכללו ע"י האמצעים הגורמים והמסייעים השונים. ואף התרבות האנושית הכללית כך. המובן הרחב והכולל של החינוך, שהוא כולל באמת את כל עבודות רוח האדם השונות, הלא הוא כמו כן השלמת היסודות הטבעיים, גילויים והוצאתם מכח לפועל, מהעלם לגילוי, שכלולם ופתוחם. וכשהוא עוזב את היסודות הטבעיים, אז הוא חוטא לטבע ההויה, ואחריתו עדי אובד.

כיצד מגדיר הרב צבי יהודה את מעשה החינוך?

מהן ההשלכות החינוכיות הנגזרות מהגדרה עקרונית זו?

